МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

ШОАТТА 27 ФЕВРАЛЬ 1965 шу № 25 (4039).

Мах 2 кеп.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхеьарча Советен Министрий Советей орган. Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

БIАЬСТИ ЙОАГIА. БIАЬСТАННА ЙИЗЗА КИЙЧО

ГIОРГ МЕЛ ДОЛЧА ДИЛЛА ХИЙ

Укх шера бIаьстан юхье кхашка дергдолча балхашта кийчо еш да хIанз тха районера деррига боахамаш. Дукха а тIагIертта а къахьега дезаргда юртбоахама къахьегамхой кхашкара хьувкъамаш лакхдара, хьайбай боахама продуктивность айяра.

Укх шера пачхьалкхенга 6.470 тонн ялат, 2.555 тонн дулх, 45.965 тонн комсаш йохка езаш да района боахамаш. Из йоккха план толаме кхоачашъе новкъостал дергда хиш дехкача лаьтташа. ХIаьта уж тха районе 18 эзар гектарал совгIа а да.

ХIанз Iан тIеххьара бутт ба, мишта латт хиш дехка лаьтташ кийчдара гIулакх?

Мел эш юртбоахама техника а енна, механизированни звенош вIашагIъехкай района боахамашка. Дуккхача звеношка хиш дехкача лаьттай участкаш дIакхаьчай. кхашка удобренеш дIаккухьаш ба уж хIанз, гуйрийна ялаташта минеральни удобренешца подкормка ю.

Из болх дика вIаштIехьбаьккхаб Ленина цIерахча колхозерча Горский Владимира звенос. Укхаза хьажкIаш дIае къоастаяьча хиш дехкача участкашка хIара денна 100 тонн совгIа органически удобренеш тесс. Соахка гурахье а денз лаьттанцара тIоадал соцаеш хий диллар дерригача кхашка. ХIанз лаьтта тоадеш йола инвентарь а дIатасса фу а кийчдаь боалаш латт цу звеной механизатораш.

Хиш дехка лаьтташ дика леладу «Россия» яхача колхозерча нов. Грекова кулгалдеча кхаш леладеча бригада членаша. Органически удобренеш кхашка дIакхухьаш механизированни отряд я укхаза вIашагIъелла. ХIара кхаьрача дийнахьа агрономически занятеш ю бригаде. Цига колхозхоша Iомаду юртбоахама культураш кхеярах дола теоретически дешаш, кхашка хиш мишта дехка деза а хиш дехкача лаьттаех пайда нийса мишта эца беза а.

Боахама чухьара хиш дехка сеть йиззача порядках леляянза даргдац района деррига боахамаш. ХIанззе а денз терко е еза цу деша, хIаьта йIовхал хьатIакхачалехьа тоаяь а цIенъяь а яккха еза ерriга сеть. ТIаккха мара йиш хургьяц боахамашка бIаьстан юхье дIадувргдола ялаташи баьца дaараши дIаделехьа кхашка ханнахьа хий дилла. Из болх ханнахьа ца бича хала хургда, хIана аьлча, бIаьсти яьлча сагота гIулакхаш дукха хул.

Боахама чухьара хиш дехка сеть кхыча боахамашкарчул дикагIча хьала тIа я Ленина цIерахча колхозе. Харшаш йоархIех цIендара болх во лелац «Наурскийи» «Победеи» яхача комсаш лелаеча совхозашка а.

Цхьабакъда, дукхагIа долча боахамашка хиш дехка сеть хIанз а кийчъянза я, хIаьта из бахьан долаш бIаьстан юхье кхашка деш дола балхаш хьедала а тарлу.

Цу гIулакха чIоагIа тIехьайнсай «Терский» яха совхози Кировa цIерах йола комсаш лелаю совхози. Цул совгIа, дуккхача боахамаша кIезига терко ю хиш дехка инвентарь Iалашъяра. Боахамашка ца тоъаш я хиш дехкача болхлошта эша дуккха щиташ. Дукха насосни станцеш я хIанз а тоаяь яланзеи болх мишта бу хьажанзеи. Дуккхача боахамаша кхашкарча станашка, боахамий коашка йоачашта кIал лоаттаю уж, мукх а юийташ. Иштта хьал да «Терский» совхозе, «Россия» яхача колхозе. Дерригача боахамаша Iалашдаьдац хиш дехкача болхлошта эша спецбарзкъаш.

Уж деррига кхоачамбоацараш укх гаргарча хана дIадаха деза. ХIанз тха декхар малагIа да аьлча, из да, хIара боахамо ший хий дехкача лаьттаех эффект йоккхагIа йолаш пайда эцар, хий дехкача хIара гектара тIара хьувкъам дукхагIа баккхар.

В. САБАНОВ.
Наурски района хин сета управлене вокхагIа вола агроном.

ТХА ТОЛАМАШ

1964-ча шера хьаьий тха «Гехинский» совхоз. Совхоз вIашагIйоллаш кхыча совхозашкара хьайбаш, доакъар, кхыйола средстваш елар тхона. Тхога тхоашка кIезига дар кийчдаь доакъараш. ГIийла, кIезига шура луш дар доахан. Геттара воча хьале дар 2-чеи 3-чеи отделенешкара шинараш.

1963-чеи 1964-чеи шерашка даь Iаьсий дукхагIдараш пеххашта лазар долаш дар. Дукха дар чагарг яьнна Iаьсий, во яр зоотехнически учет.

Хьайбай продукташ алсамъяхара, Iаьсий ца дойтара, зоотехнически учет, доахана фу тоадара дукха балхаш де-дийзар тха совхоза специалистий. Наурски района «Россия» яхача колхозагареи Сунженски района «Коммунизмага бода никъ» яхача колхозагареи фуна лаьрхIа 200 шинар ийцар совхозо. Детта доахан леладара резерв я тха из.

1964-ча шера оахош кийчдир оаха хьайбашта шортта дика доакъар,. кIезига шура луш дола доахан дIадаьхар, тоадир доахан кхоабилга, дерригача доаханна деш дола гIулакх. Ахкан замалахь лоаман даьгIенашка дажаш хинпад деррига шинараш, хIаьта царех цхьадараш бIаьччача шера хиннад лоамашка. 700 — 900 грамм дозал тIаккхетар дийнахьи буси лоам даьжача шинараштеи сиргIилгаштеи, хIаьта цхьа центнер дулхага дIадодар 17 соми 37 кепиги хилар соахка.

Шийи ханнахьа ремонт йир, кIир техар дерригача кхийшта, подвесни никъ биллаб чуоттадаь доахан кхоабача помещенешка.

Деррига гIожа доакъар фермашка хьатIа а дена фермай заведующеша жоп лургдолаш дIаденнад.

Соахка санна укх шера массайолча отделенешка кийчъю искусственни шура, цудухьа дукхагIа юхеюс цIена шура. Январь бетта 214 центнер шура кхое тардалийтар цу гIулакхо. Дийнахьа шозза барда хьокх оаха хьайбашта, хIаранена 50—60 литр а кхоачаш. Кхозза силос, цкъазза йоли аьтача мукха чаи а дуллаш дийнахьи буси пхезза кхоаб оаха уж. 1 литр шурийна 0,2 килограмм лоархIам болаш бардаца концентраташ тел.

Укх шера январь бетта планал совгIа 20 центнер шура яьккхай совхоза № 1 йолча шурий товарни ферма коллективо, 130 процент кхоачашъяьй совхозо пачхьалкхенна шура дIаялара план, вешта аьлча январь бетта планах 500 центнер яла езача дIаеннар 568 центнер я.

Шура яккхара темпаш лохйолийташ бац совхоза хьайбаш леладераш. Хьайбай продуктай ерригача показателий план толамца совхозо кхоачашъергхиларах дог тийша да тхо.

Хьайбаш леладерий говзал лакхъяра йола занятеш кIирах шозза хул совхоза хIара шурийтоварни ферме. Февраль бутт болабеннача хана тхоашца яхье яьннача «Лермонтовский» совхозе хилар тхо. Тхона геттара дукха езаелар 15 Iаса чуоллаш цар яь клеткаш, тIаккха оаха а йир уж тайпа клеткаш. Деррига Iаьсий вIашагIъийна па хулийташ а уж бIаргагучча хургдола а гIулакх дир цо. Юкъера лаьрхIача хIара кхоабача Iаттагара 4,7 килограмм шура йоаккх соахка укх хана 3,6 килограмм мара ца яьккхача.

А. ДАУДОВ.
«Гехинский» совхоза керттера зоотехник.

З. БАКАЕВ,
зоотехник-селекционер.

ДЕ ЛЕРХIАРАШ ДУКХА ДА

Шаьла района кхашка къахьегараша 1964 шера керттера юртбоахама культураш кхеярал пачхьалкхенга йохкарал шоашта оттаяь хинна планови заданеш кхоачашъяь еце а, цхьайолча звенош шекара свеклаи ялата культураши дика хьувкъаяьй. Цудухьа планахчул кIезигагIа мах бахаб из продукци кхеерга.

1964 шера «Южный» яхача совхозерча Бакаева ТIауса 25 гектарах хIара гектара тIа 535 центнер шекара свекла кхейир. Геттара къона саг я звеньевая, 18 шу мара дац цун. 1965 шера цу участка хIара гектара тIара 550 центнер шекара свекла яккха аьнна декхар тIанийцад цо.

ХьажкIаш кхееш 27 механизированни звено хургья укх шера, царех 10-не Первицке методах кхеергья уж. ХьажкIаш лелаеча механизированни звеношта дIаденнад 6100 гектар лаьтта, цунах 2380 гектара тIа Первицке технологех кхеергья хьажкIаш.

ХьажкIаши шекара свеклаи хьувкъаяр духьа лоаттабу къовсам тIа-тIа дукхагIа чIоагIлуш латт. ДIанхача шерашка санна доацаш, хIанз хIара звенос 500—600 гектар лаьтта леладе шийга дIа а мийце, массехк тайпара культура кхею цу тIа: гуйран ялаташ, хьажкIаш, горох. Цул совгIа, аьхача зяба тIа дIаювргья хьажкIаш укх шера ерригача звеноша. Минеральни удобренеш тайсай, органически удобренеш кхашка дIаккухьаш латт. Дуккхача звеношка лаьттанца тIоадал соцаеш дуллаш дола хий диллад, техника тоаяь йоалаш латт.

— Эггара дукхагIа свекла кхееча районех цаI я Шаьла район. Шекара свекла дIае аьнна районa колхозаштеи совхозаштеи 3700 гектар лаьтта къоастадаьд. Шин звенос В. Светличне методах кхеергья свекла — из я «Шалинский» совхозерча II отделене Амирсултанов Султана звенои ХХ-ча партсъезда цIерахча колхозерча Ломалиев Iаьлий звенои.

Лакха хьувкъамаш кхедар духьа лоаттабу къовсам аябь ахаргара дIаболабаьб хьажкIаш лелаерашеи свекла лелаерашеи. Царех кот малагIа варгва хIанзэе ала хала да.

А. ГАПУЕВ.

ДIадахача шера эггара тIехьаюсачарех яр «Грозпромстрой» треста СМУ-12 коллектив.

Укх шера план ханал хьалха кхоачашъяра хьинар кхо ца деш къахьегаш я из. ГIишлош хьалъяра январь бетта план 110 процент кхоачашъяьй тха коллективо, хIаьта укх бетта план кхоачашъяра а графикал хьалха доагIа тхо.

Къаьстта дика къахьегаш ба тха Котлярова бригадацара монтажникаш В. Фоменко, В. Соболев, С. Хачатурьян, электросварщикаш Хатуев, Ткаченко, Мисарбиев, кхыбараш. ХIара смена задани 125—130 процент кхоачашъю цар.

Иштта дика къахьегаш я М. Баркинхоева кулгалду бетонщикий бригада. Цига болх беча нн. Зязикова, Султыгова, Адуева хIара смена норма 110—115 процент кхоачашъю.

М. ГЕЛИСХАНОВ,
СМУ-12 бетонщик.

Сурта тIа: (аьрдехьара аьттехьа) монтажникаш Хатуеви, Мисарбиеви, Ткаченкои.

И. Плиева сурт.

ТIема ветераний шоллагIча Ерригсоюзни конференцега

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитето дIайха моаршал лу тIема ветераний шоллагIча Ерригсоюзни конференцена юкъе дакъа лоацарашка а царга гIолла вай Даьхен сий, паргIато, лоIам бахьан долаш къонахчалца лийтача берригача советски патриоташна а.

Шун конференци хул адамий историе чухьара йоккха событи — фашистски Германи эша а яь сийлахь йоккха котало яьнна 20 шу дизар даннха доагIача тайпара белгалданкха советски нах кийчлуш болча хьалашна. Халкъашта цIанкха а дицлургдац, фашистски захватчинаш бохабара гIуланкха хоадамболлаш дола дакъа лаьцар Советски Союз хилар. ЧIагIагIа, къизагIа болча моастагIчоа духьала лоаттадолар Советски Эскар, паргIато бахьан долаш лоаттабеча къовсаме деналеи турпалалеи башха-дика хьонхам а гойташ. Вай халкъ а цун бIухой а боарам боаццаш доккха къонахчал долаши болат санна чIоагIеи хинна хиларах йола память массаза а баннъахьарча адамий легашна яхаргья, наьха нердача тIехьений дегаш машара, паргIатон, ираза духьа леладеча деналерча гIуланхашта ура а увттадеш.

Советски халкъа, дунен тIарча кхыча халкъашта а санна, чIоагIа хьашт да машар лоаттабари чIоагIбари. Фийла бIарг кхоабаш да из хадданза герз кийчдеш, дунен халкъашта юнъера гIуланхаш кхоххадалийта гIерташ долча, США агрессивни гIозараш керте латтача империалистически низаша леладеча кхерамерча гIуланхашта. Малхбузен Германе реваншисташ ядерни герза тIанхачийтаргахьа милитаристски гIозараша лаьцача наьнъо вай декхарийла ду империалистически тIом хьебераш юхатохар духьа чIоагIа а хаьдда а къовсам лоаттабе, Советски Даьхен низи обороне кIаьд ца луш чIоагIъе.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитет чIоагIа дог тийша я тIема ветеранаша дIахо йодача хана а барт тайнача советски дезала юкъе коммунизм хьалъяра сийлахь - доккхий декхараш кхоачашдар, вай мехка экономически обороннии низ чIоагIбар духьа чIоагIа къовсам лоаттабергхиларах.

КПСС ЦК-ана лов тIема советски ветеранаш чIоагIа могаш-маьрша, унахцIена, коммунизм бахьан долаш лоаттабеча къовсаме низашта эша ца луш хилар.

Даьхъала хийла халкъий машари паргIатои бахьан долаш, коммунизм бахьан долаш лоаттабеча къовсама байракх лаикха айяь хьош йола, вай низ бола социалистически Даьхе!

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ.

ТIЕМА ВЕТЕРАНИЙ ШОЛЛАГIА ЕРРИГСОЮЗНИ КОНФЕРЕНЦИ

МОСКВА, 25 февраль. (ТАСС корр.). М. В. Фрунзе цIерахча Советски Эскара Центральни цIагIа тахан ший болх дIаболабир тIема ветераний шоллагIча Ерригсоюзни конференце. Цига дакъа лоацаш ба союзни республикашкара, краяшкара, областашкара, хIаьта иштта Москвереи Ленинградереи делегаташ.

Конференце президиуме — КПСС ЦК Президиума член, ЦК секретарь А. Н. Шелепин, Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи Керттерча политически управлене начальник, эскара инарал А. А. Епишев, Советски Союза маршалаш С. К. Тимошенко, С. М. Буденный, И. С. Конев, Советски Союза флота адмирал И. С. Исаков, цIи хеза тIема ветеранаш, партизанаш а фашистски концлагерашка тутмакхаш а хиннараш, столица партийни, советски, общественни организацей викалаш.

Нов. А. Н. Шелепина Iодийшар Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитето конференце дакъа лоацарашка дайта моаршал.

ТIема ветераний Советски комитета балхах доклад йир комитета председатела, Советски Союза Маршала С. К. Тимошенкос.

Конференци болх беш я.

КХОАЧАШЪЯЬЙ ВОРХI ШЕРА ПЛАН

Семилетка тIеххьарча шера плани социалистически декхараши кхоачашдара йоаржаяьча яхье хьалхара моттиг а йоаккхаш дог гIоздоаккхаш къахьегама толам баьккхар укх деношка нов. Бурлакова кулгалдеча № 5 йолча установка коллективо. Коммунистически къахьегама сийлен цIи лелаеча цу установка технологаша валови продукци арахецара ворхI шера план кхоачашъяьй 25-ча феврале. Ер шу дизалехьа 1966-ча шера чотах дуккха продукци арахецаргья установка коллективо.

Къаьстта дика къахьегарца белгалъяьннай боккхагIболча оператораша нн. Павловский Юре, Удалов Василе, Клепов Андрея, Фролов Владимира кулгалду сменаш.

Хьинаре къахьегаш я нов. Аронова кулгалду № 9-10 йолча установка коллектив а. Валови продукци арахецара бетта план 25-ча феврале кхоачашъяьй технологаша. ХIанзлехьа март бетта чотах арахийцай эзараш тоннаш.

Б. КОСТОЕВ.

КОЛХОЗНИИ СОВХОЗНИИ ПРОИЗВОДСТВА ГОВЗАНЧАШ

В. Б. АРСАМАКОВ, «Ермоловский» совхоза хьажкIаш лелаеча механизированни звеной звеньевой, Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор.

Г. Б. БАЛИКОЕВ, «Сельхозтехника» Урус-Мартана районни объединене управляющи, Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор.

Х-Г. М. КОДЗОЕВ, «Октябра 40 шу» яхача совхоза керттера инженер, Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор.

М. А. ЛАТУНОВ, МалгIабика района «Кавказ» яхача колхоза токарь-комбайнер, Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор.

Ш. М. НАНТАЕВ, «Красноармейский» совхоза тракторист, Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор.

В. Н. ПАХОЛЕНКО, «Лермонтовский» совхоза мастерской заведующи, Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор.

В. С. ВЬЮЧНЫЙ, Грозненски района 1-ча Мая цIерахча колхоза председатель, Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни зоотехник.

Д. Г. СЕМЕНЮК, Сунженски района Кирова цIерахча колхоза МТФ зоотехник, Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни зоотехник.

А. МОЧАЛОВСКИЙ, республикански Iилма-тохкама ветеринарни станце директор, Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни ветеринарни лор.

Н. М. РЕВВО, «Дружба» яхача совхоза керттера ветеринарни лор, Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни ветеринарни лор.

Вай юртий кхоане

Вай республике бахача нахах дукхагIбараш юрташка бах. Цудухьа юрташ а город санна къахьегамхошта тоаяь хила еза, царга, городе бахача нахага санна, вахача эша паргIатонаш хургйолаш.

Юрташкара цIенош хьалдаьл планах доацаш, цхьаьцца этаж йолаш. Производственни гIишлош дага дех-деххача хьалъяь я. ХIаьта нийслуш да уж нах бахача моттигашта гаьна ухкаш а. Производственни гIишлоши нах чубаха цIеноши компактно ца хиларо халача хьала тIа оттаду уж гIишлош хица, канализацеца, теплофикацеца Iалашъелга. Инженерни коммуникацеш елга дукха мах дIабодаш хул.

Юрта еча гIишлоех доакха уж гIалаташ дIадахара декхараш эттал проектировщикашта хьалхашка. Мехка дуккха проектни организацеш я хIанз уж гIулакхаш деш.

Вай республике юрта гIишлош яра, планаш увттаяра, уж хьалъяра дешаш къоастадеш я «Севкавгипросельхозстрой» яхача Ростовски института Нохч-ГIалгIай филиал.

Дукха болх ба цу даькъе архитектора бе безар. Цуйна ха деза нах баха а производственни а гIишлош дикагIча тайпара хургйолаш дIанийсъе, юрта общественни центр, парк, школа, берий беш бахача наха паргIатагIа хургйолаш план оттае. Юрта архитектура къоастаеча хана из хургйолча моттигеи цун йоккхалеи терко ю.

Нагахьа санна юрт йоккхача города гонахьа юллаш яле из дукха этажаш йола цIенош долаш хилча бакъахьа я. Из деча хана лоархIам бу юрта вахара — хIара дезала шийна кхий-отар хьалде лаьтта хургдолаш нийсду уж цIенош. Бакъда уж кхийш-отараш хьалде деза дага дех-дехача тайпара а ца деш, цхьа лостам болаш, лоалахой кхийш-отараш вIашагIдаьхкаш хургдолаш.

ДикагIа хьалъяь юрт лархIа еза, городе санна паргIато а йолаш, юрта бахача наьха вахар ший тайпара городерчул эргаш а хургдолаш хьалъяьр.

Керда юрт хьалъяра дешаш къоастадеш дицдалийта йиш яц юрта бахача наьха доходаш лакхъяларга хьежжа царна шоаш чубахача цIеношта гонахьа лаьтта кIезигагIа эшаргхилар. ХIанз йолаш йолча юрташкара цIенош а вIаши гаргаоза йиш хургья тIаккха. Цу гIулакхо йиш хулийтаргья юрта бахача наха паргIата хьалаш хьахилийта.

Юрташ хьалъергья 2—4-зза вIаштIардаь цIенош а долаш. Юрташ йохкача планаш увттаяра юкъе керттерадар да юрта толашагIа йола архитектурно-планировочни структура лаха хар.

Дукха гаьна яц Нохч-ГIалгIайчен ерригa нах баха пункташ планировка схемаш йолаш хургйола я. Царца къоастаду поселкай планировочни организаце кертера дешаш, эггара хьалха поселок зоношта екъар а долаш.

Вай дуккхача колхозийи совхозийи йолаш я впланировкаи гIишлош хьалъяреи проекташ. Юрта бахача наха паргIатонаш хилийтарах йола уйла кхоачашъеш я.

Цу гIулакха — юртаи городаи юкъера уж къаьстта эргаш хилара юкъ дIаяккхара юкъе дизза дакъа лоац «Севкавгипросельхозстрой» Нохч-ГIалгIай филиало. Уж балхаш деш да хIанз керта промышленни объекташ хьалъеча, масала, город Гудермесе, Комсомольски Аргуни яхача юрташка.

Ш. ЕВЛОЕВ,
«Севкавгипросельхозстрой» яхача Ростовски института Нохч-ГIалгIай филиала архитектор.

Дувца оттаду

лоархІаме дош

ТІАДАМЕХ ХЬАХУЛ... ТОННАШ

ДОА ЦА ДЕШ ЛОРАДЕ МЕХКДАЬТТЕИ ЦОХ ХЬАЙОАЛА ПРОДУКТАШИ

Укх статья тІа оттаду дош Іалаьмате боккха лоархІам болаш да. Мехкдаьтта, мехкдаьтта продуктай, кхыйолча продукце кхом бара дукха торонаш я вай предприятей. Редакци тешаш я, укх статья тІа дувцача дешах промышленни предприятей кулгалхоша, инженераша, технологаша шоашта хетар яздергхиларах.

КІезигчун а доккхачун а кхом бар — из я производства новаторий девиз.

Укх семилетке бехктокхаме декхар латт вай мехкдаьттахошта хьалхашка — мехкдаьтта продукташ чуйотташ а дІа-юха хьош а 1958 шерарчул шозза дукхагІа уж кхое. Из декхар кхоачашдеча хьинаре дакъа лоац «Грознефтехимзаводы» яхача объединенена чуйоагІача мехкдаьтта чакхдоахача коллективаша. Аьхха 1964 шера доагор, электроэнерги, реагенташ, бедал кхоъара чотах 1530 эзар сом кходаьд Грозерча предприятеша.

Укх тІеххьарча шин-кхаь шера мехкдаьтта, мехкдаьтта продукташ, кхыйола материальни ресурсаш кхоъара тІаерзаяь йола дукха организационно-техническн мероприятеш чакхъяьхай. Мехкдаьтта лувцаргаш хьаярга, канализационни системага, турбопроводнии емкостнии боахам эргабаьккха тоабарга, иштта хІанз болх беш йолча емкосташта герметизаци ярга дукха капитальни вложенеш дІаяхийтай мехкдаьтта чакхдоахача заводашка.

Цу дерригнеша наьха санна кІезигьаьй йовш йола мехкдаьтта продукташ, дикка мукъаьяьхай производственно-товарни контора мехкдаьтта лувцаргаш, хІаьта цунца Шолжа чу Іочуухийта отходаш а кІезигагІа хиннай.

Цу даькъе мел ка йоалаш балхаш даьд хьагойт укх масалаша: нагахьа санна 1958 шера объединенена чуйоагІача предприятеша чакхдаьккхача мехкдаьтта хІара тоннах 33.2 килограмм йовш хинна яле, 1964 шера чакхдоахача мехкдаьттах довш дар цу ханачул 36 процент кІезигагІа да. Вешта аьлча, планах доагІачул дукхагІа итташ эзараш тоннаш мехкдаьтта кходаьд.

Во толамаш даьхадац чакхйоахача бедалах пайда эцара даькъе а. Масала, мехкдаьттах хьайоала сийрда мехкдаьтта продукташ цІенъяь хьакъоастаяра план 101 процент кхоачашъяьй. Из болх къаьстта дика ка йоалаш лелабу Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводеи Грозненски крекинг-заводеи коллективаша.

Мехкдаьтта продукташ кхоъара даькъе предприятешта доккха новкъостал ду рационализаторашей производства новаторашеи. Семилетка ялх шера балха юкъейихьай 25109 рационализаторски предложени, царчотах кхоьнй эзараш тоннаш мехкдаьтта продукташ.

Производственно-товарни контора гидравлични установка начальника нов. Моряковеи № 1 йолча цеха начальника нов. Пасечникеи кийчъяь рационализаторски предложени балха юкъеяьъаро торо хилийтар доагора метта технологически газах пайда эцийта, хІаьта из хьалха зехьа дІаккхувсаш хиннай.

Грозненски крекинг-завода инженераша нн. Болотовеи Филатовеи производствана юкъейихьача рационализаторски предложене вІаштІехьдалийтар шера 2500 тонн мехкдаьтта продукташ кхое.

Цу тайпара кхы а дукха мероприятеш кийчъяьй мехкдаьтта чакхдоахача предприятеша. Масала, Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе «валоша» оала бензин кислотаца цІендара технологически процесс селективни растворителаца цІендергдолаш хиннай.

ДукхагІа мехкдаьтта продукташ кхоъара тІаберзабаь болх бу Грозненски нефтемаслозаводе а. Семилетка ялх шера планах лаьрхІачул совгІа 25,8 процент лакхдаьд тайп-тайпара продукташ кхоелга.

Мехкдаьтта продукташ кхоъара тІехьа предприятей кулгалхошта, инженерно-технически болхлошта доккха новкъостал ду заводий комсомольскии профсоюзнии организацеша. Массайолча предприятешка вІашагІъехкай рейдови бригадаши комсомольски посташи. ХІаьта профсоюзни организацеша общественни хьажара конкурсаш ю, хІаман дукхагІа кхом бара тІехьа социалистически ях йоаржаю.

Цхьабакъда, уж деррига балхаш даь дале а кІезига дац хІанзчул тІехьагІа де дезараш а. ХІанз а тІехьа дукха дов мехкдаьтта. Масала, «Грознефтехимзаводы» яхача объединене чуйоагІача предприятешка 1964 шера итташ эзараш тоннаш мехкдаьтта продукташ йоаьй. Из гІулакх предприяте технико-экономически хьокхамашта Іадкъ, дукхагІа йов бедал, хІаьта пайда ца эцаш дІаухийтача отходаша бІехду фо, хий, наьха санна зе ду чкъаьрий боахама. Цудухьа хІара коллективо пахаддаш терко е еза махулла дукхагІа мехкдаьтта продукташ кхоъара, дІакховсаш йола отходаш геттара кІезига хилийтара.

Ха а ховш боахам лелабар из да кІезигагІа хІама дІа а дохийташ дукхагІа пайда баккхар. Новкъадале а, предприятей цхьаболча кулгалхоша, инженерно-технически болхлоша лакхара производственни толамаш дахара бизза пайда эцац йолаш йолча торонехи кхоачамехи. Мехкдаьтта заводашка йоаггІача бесса терко яц мехкдаьттеи цох хьайоала продукташи Іо ца ахийтара, доккха гІалат лархІац аппаратура, оборудовани технологически установкаш, турбопроводаш, резервуараш кІезиг-дукха яьнна ахарах. Шоай ханнахьа уж кхоачамбоацараш дІадахац, цхьабакъда, цу кІезигача хІамаех хьахул тоннаш, итташ тоннаш. ЛоархІамаша хьахьекхад, нагахьа санна цхьан секунда цхьа тІадам бовш хилча бетта 130 литр бензин довлга. Цхьа атмосфера давлени а йолаш 3,2 миллиметр хулача Іургах Іоухача зІамигача кІежах, шера 25000 литр мехкдаьтта продукт йов.

Мехкдаьттеи цунах хьайоаха продукташи лораяра гІулакх къаьстта во латт Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе. Нагахьа санна объединене цунгара дІа мел ийккхача предприятешка 1964 шера планах йоагІачул дукхагІа тайп-тайпара продукташ кхоъ яле, цу заводе планал совгІа 25172 тонн продукци йоаьй. Из бахьанце 258 эзар сома мехкa езъеннай арахеца продукци.

ХІаман кхомбара хайра йоакхо яц Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводо. Цхьаккха пайда ца эцаш укхаза йоаьй 2123 тонн мехкдаьтта продукташ, цунга хьежжа маьха езъеннай арахеца продукци. Аьхха уж ши завод я из лоархІаме болх тесса лелабеш.

Планах лерхІачул совгІа мехкдаьтта продукташ йовр бахьанаш техкача гучадаьннад цу гІулакха ерригa коллектив оарцагІа цІ яккхарах из хиналга. Цехий, установкай, участкай кулгалхошта бехк бац мехкдаьтта продукташ йоврах, хила еззача тайпара яц производственнии технологически дисциплина. Из бахьанце цу заводашка авареш хиннай, турбопроводаш лелхаш моттигаш нийсъеннай.

Укхаза шоай ханнахьа йоакхо яц турбопроводнии емкостнии боахама ремонт яра, цу гІулакхо а дукха продукташ йойт. Шинна а заводе лаьрхха леладац болх баь дІадохийта хий цІена хулийтилга. Масала, 1964 шера Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе болх баь даьнна ПТК ловушкашка дІаухийтача хина цхьан литраца 50 миллиграмм мехкдаьтта продукташ хиннай. ХІаьта уж дийнахьи буси 7 тонн хул.

Мехкдаьтта продуктай кхом бара деррига даьдац кхыча заводашка а. Производственно-товарни контора хьокхамаш планага диллача во деце а, дукха торонаш я укхаза продукташта кхы а чІоагІагІа кхом бара. Резервуарни паркашка, насоснешка, мехкдаьтта продукташ Іочуеттача эстакадашка хІанз а сов дукха йоаю уж. Бедала резервуарашкара дІаухаш бензина ейга фракци Іалаьмате дукха йов укхаза. ПТК-а емкосташка мехкдаьтта сийрда товарни продукташ дукха Іайнай, лерттІа герметизаци ца хилара а резервуараша зІамига а доккха а «са дахара» а чотах дукха йов уж. Цу гІулакхо лоху ерригача коллектива технико-экономически хьокхамаш. Цудухьа хІара предприяте коллектива лоархІаметІара декхар а хинна дІаотт мехкдаьтта продукташ йоа ца яра гІулакх. Аьхха тайп-тайпара организационно-технически мероприятеш чакхъяхарца кхоачам баь а ца Іеш уж йоа ца яра лакхде деза йолаш йолча оборудованега болх байтилга, цІендаь дІадаккха деза производственни дисциплина телхаелга.

Бедал, кийча продукци кхоъара даькъе, кІезигачоа а доккхачоа а кхом бара даькъе шийна тІалаттача бехктокхамах дІакхетаве веза хІара болхло.

«Грознефтехимзаводы» яхача объединенена чуйоагІача предприятей коллективаша керда доккхий декхараш тІайицад семилетка ворхІагІча шера, цу даькъе бедали мехкдаьтта продукташи кхоъара а эцаш. Арахецача продукцега дІадодар лохдара ерригa торонаш я хІара заводе, предприятие, цудухьа бизза пайда эца беза царех.

Предприятей, цехий, участкай, установкай кулгалхоша, инженерно-технически болхлоша кхетаде деза тІадамех тоннаш, итташ, эзараш тоннаш хьахулилга.

В. РУДАЕВ,

«Грознефтехимзаводы» яхача объединене производственни отдела начальник.

ДИЪ ДИ ХАНАЛ ХЬАЛХА

Семилетка тІеххьарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра шерра социалистически ях а йоаржаяь хьинаре къахьегаш я Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода коллектив.

Хьалхашка латта декхараш планах лаьрхІачул хьалха кхоачашдара беррига низ тІабахийта къахьегаш я ии. Болотоваси Шапошниковаси кулгалду № 10, 15 йолча установкай коммунистически къахьегама сийлен цІи лелаю коллективаш. Ханал хьалха диъ ди кхоачашъяьй цар валови продукци арахецара шин бетта план. Юхедисача диъ дийнахьа пханал совгІа эзараш тоннаш продукци арахеца лерхІ установкай технологаша.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Семилетка тІеххьарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра шерра социалистически ях а йоаржаьь къахьегаш я «Малгобекнефта» НПУ кхоалагІча промысла коллектив.

Промысла коллективана юкъе къаьстта дика къахьегарца белгалъяьннай мастера М. А. Марзиева кулгалдеча коммунистически къахьегама сийлен цІи лелаю мехкдаьтта доаккхача шоллагІча бригада коллектив. Бригада болхлоша мехкдаьтта даккхара январь бетта план 100,2 процент кхоачаш а еш, планал совгІа эзараш тонн мехкдаьтта даьккхад.

1965-ча шера план ханал хьалха кхоачашъяра керда социалистически декхараш тІайицад бригада коллектив.

Сурта тІа: (аьрдехьара аьттехьа) операторАш Торшхоев Аьхьмади Эльдиев Іаьлеи. **И. Плиева** сурт.

Къахьегамхоша язду

Грозненски магистральни газопровода управлене болхлоша чІоагІа сий ду воккхагІволча инженера Кравцов Алексей Гавриловича. Цхьа шу гаргга ха мара яц цо тха управлене болх бу, хІаьта цу юкъа цунна карагІдийнна дикадараш дукха да. Дукха новкъостал ду цо болхлошта дикагІйола балха опыт йовзийташ.

Дукха къахьег цо машинаша беш бола болх тоабара. Масала, компрессорий прямоточни клапанаш каст-каста йохаш моттигаш нийслора, цудухьа машинаш болх ца беш совца а йийя хувца езаш хул уж. Цо дукха балха ха йоаю. А. Г. Кравцова хьаьъй кхыча конструкцех йола клапанаш. Уж тахкара болх дика чакхбаьннаб. Массайолча компрессорашка уж клапанаш оттайича шера цо пайда бергба 50 эзар сом.

Ш. ПЛИЕВ.

* * *

Наьсарен машиннаькъа станцерча болхлоех нагахьа саг вац Халиулин Хьусен ца вовзаш. Духхьашха балха вера из 1933-ча шера, цу хана дена ца хаддаш болх беш ва из цига. Хьалха воккхагІвола болхло волаш хилар Хьусен, цул тІехьагІа наькъашка хьожаш болх бир. ХІанз переезде дежурни ва из.

Хьинарс къахьегарах цунна еннай «Къахьегама Ще Вайракх» яха орден, ши медаль, «тІехдика путеец» яха значок.

В. СЕРГЕЕВ.

* * *

Хьалха латтача московски 20 предприятеи ленинградски 18 предприятеи болам хьал а лаьца арахеца продукци дикагІа хилийтара чІоагІа къовсам лоаттабу «Старогрознефта» нефтепромыслови управлене цхьоалагІча мехкдаьтта промысла коллективо.

Хаян-Кертерча цхьайолча скважинашка хий чудахарах хьадоаккха мехкдаьтта бІехлора. Цкъаза 0,962 процентага а кхоачар из. Иштта бІехлуш дола мехкдаьтта мегаш дацар мехкдаьтта хьадоахарашта а из чакхдоахарашта а. 1965-ча шера из показатель нийсса аханега кхоачаеш лохье, вешта аьлча 0,4 процентага кхоачае лаьрхІар мехкдаьттахоша.

Мехкдаьттахой дош чІоагІа да. Цар шоай низаца балха юкъедихьад пайданера дукха керда хІамаш. Говза кулгаш долча промысловикаша хьа а яь балха юкъейихьай йоккха йоаца дозоторни установка. Цун новкъосталца трапашка мехкдаьттеи гази къоастадаьчул тІехьагІа цхьа тонн мехкдаьттана лоархІаш 7—8 грамм хиллал деэмульгатор «дисолван» чуйохийт мехкдаьттала.

Дика пайда хиннаб цунах. Иштта обработка яьчул тІехьагІа хьаэза мехкдаьтта бІарччача резервуарашка производственно-товарни конторе дІачутел, хьалхагІа дІачутийнначул шозза-кхозза цІенагІа а долаш. Духхьала цун чотах планал совгІа мехкдаьтта чакхдоахача заводашка февраль бетта дІадахьийтад 350 тонн совгІа мехкдаьтта.

Из кердадар балха юкъехьош дика къахьийгар промысла воккхагІволча инженера Базилевский Александра, мехкдаьтта доаккхачарча мастера Климов Николая, оператора Свищев Александра, кхычар.

А. ТИЩЕНКО,

«Старогрознефта» НПУ прораб.

* * *

ТІанк аьнна хьалийзаяр самардийнахьа сарахьа Грозерча Челюскинций цІерахча кинотеатра зІамигача залий фойе. Тахан укхаза къахьегамхошца къамаьл де енай сийлахь-боккха Даьхен тІом болабеннача хьалхарча дийнахьа денз советски разведчица, партизанка хинна Ксения Николаевна Абалова. Дукха сакъердаме хІамаш дийцар цо гулбеннарашта.

Эггара хьалха советски разведчица Іойоссаяьяр КъилбаседаКавказе задани кхоачашъе. Цигара йолаеннача цо Чехословаке кхаччалца никъ баьб. Дукха советски а чехословацки а медалаш а орденаш а еннай Ксения Николаевнайна. Ший доттагІчох, шийца диъ шера тІем тІа хиннача Александра Поляковах дийцар цо. ХІанз Ксения Николаевна Абалова КПСС Октябрьски райкома секретара помощник йолаш болх беш я. Горсовете депутат хила кандидат оттаяьй из.

Боккхача безамца ладийгІар гулбеннараша цо дийцачунга. ЧІоагІа раьза бар уж цу вІашагІкхетара. Советски разведчицана баркал аьлар цар.

* * *

— Са заказ кхоачашдаьдий оаш? — аьлар Наьсарен района библиотека болхлочунга райфо бухгалтера Н. Арчакова.

— Селхан Нохч-ГІалгІай республикански библиотекера хьакхаьчад тхога Іа заказ даь хинна Лаврова «Паччахьалкхен бюджет» яха книжка, — аьлар библиотекара.

Арчаков Махьмад Къилбаседа-ХІирий финансови техникуме заочно деша вагІа. Цо библиотекера шийна деза литература кхухь. Цунца цхьана каст-каста библиотеке йоагІа юкъерча школа юххьанцарча классашка хьехаш йола, Нохч-ГІалгІай пединституте деша ягІа Дервишева Роза а. Розас Къилбаседа-ХІирий Республикански библиотекера шийна доагІаргдолаш яздаь «Советски берий литература» яха сборник кхьчар библиотеке Орджоникидзера.

Дукха книжкаш деш Къилбаседа-ХІирий юртбоахама институте заочно деша вагІача Сагов Султана а.

Районни библиотекера книжкаш кхухьача 50 сага заочника лаьрхІа йола литература фонд къоастаяьй. Уж да учебникаш, справочникаш, энциклопедически словараш. ХІаьта студенташта ца тоъа книжкаш Грозерчеи Орджоникидзерчеи библиотекашкара доагІаргдолаш заказаш ду библиотекара Валентина Волковас.

* * *

БІаьстанна ялаташ дІадувча хана юртбоахама къахьегамхой книжкашца, журналашца, газеташца Іалашбара хетаяь юртарча библиотекарий семинар хилар Наьсарерча районни библиотеке. Семинаре къамаьл даьча Долакх-Юртарча библиотека заведующе Долгиева Фатимас аьлар: «Октябра 40 шу» яхача совхоза болхлошта кийчъяь книжкай кхо передвижка я. Тракторни, хьажкІаш лелаерий бригадашка болх беш хургья уж. Оаха беррига низ тІабохийтаргба кхашкара балхаш деча наха шоашкара эша гІулакх дара.

Къамаьл даьча Яндарерча библиотека библиотекара Котикова Іайшета дийцар шоаш кийчъяьча «БІаьстанна накъа болх» аьнна йолча книжкай выставках. Кхашка балхаш деча къахьегамхошта укхазара корадоагІаргда мехка дикагІа болча хьажкІаш лелаерийи свекла лелаерийи методаш юкъекхахьарах, минеральни удобренеех пайда эцарах дола къаьстта литература. Семинаре къамаьл дир Іаьлий-Юртарча, ТІой-Юртарча, СурхотІарча, кхыча библиотекай болхлоша.

В. КИРАЕВ.

ДУНЕН ШОЛЛАГІЧА ТІЕМА ЮХЬИГ ЮХАХЬОВЗАР

ВАСИЛИЙ ЧУЙКОВ,

Советски Союза Маршал

Шовзткъеи шоллагІча шера ахкан юккъе тІом беш долча мехкаша — Советски Союзои фашистски Германеи — шоай керттера тІема низаш тІадерзадаь моттиг а хинна дІаттар СССР европейски даькъа къулбехьен - малхбоале. Укхаза, Донаи Волганеи гонахьарча аренашка хилар дунен шоллагІча тІема эггара а тІех ярех йола цхьа сражени — Волгоградски тІом. Волганеи Донаи юкъерча эггара а готтагІча моттиге, бІаь эзар квадратни километр хулача территоре тІа цхьан ханна тІом беш ши миллион совгІа саг, ши эзар гаргга танк, ткъо эзар гаргга йоккха топ, ши эзар совгІа самолет яр.

Хьалхарча этапе вайбараш обороне латтар, гитлеровцаш хьатІабоагІар. ХьатІадоагІача эскаро беш бола тІом тІаберзабаь бар цу районе эггара керттерча промышленни пунктех йолча, машиннаькъий а хи наькъий а юкъ йолча, хІанз Волгоград аьнна цІи тиллача города. Кхетадеш ма дий, нагахьа санна моастагІчо ше тохаш йола керттера хІама цига тоха лаьрхІа хилча обороне латтача низий а из пункт теркал ца еш йита йиш ца хилар.

Фу лерхІаш гІийртаб захватчикаш из город караерзае, фу ха йиш я кхоалагІча рейха главараша шоаш дувцачох. Цу оагІорахьа наступлени яра германски лакхехьара командовани хьалхьоаяь бахьанаш доашхаш, Гитлера яьхад: «са безам хиннабар цхьан къаьстта йолча пункте, цхьан къаьстта йолча городе Волга тІа кхача. Дага а доацаш из пункт хилар Сталина шиї цІи лелаю город. Цхьабакъда, из бахьан долаш гІертацар со цига кхача — из город кхы цІи йолаш а хила йиш яр. Со водар цигахьа из чІоагІа лоархІаме пункт хиларах. Ткъаь итт миллион тонн мухь чакхбоалар цига гІолла, царех хІама ца эшаш нийс миллион тонн мехкдаьтта а долаш. Къилбаседе дІадохьийта Украинерен Кубанерен кІа цига кхоачар. Цига дахьар марганцеви руда. Цига яр Іалаьмате йоккха перевалочни центр. Духхьал из яр со яккха гІийртар... (Ганс — Адольф Лакобсен. ТІема хроникеи документаши, Дармштадт, 1959, 273 оагІув).

Лоацца аьлча, Гитлер гІертар тІемо оттальча, кІаьдъяьча мехка организма цу хана цаІ мара ца хинна, лаьттан цІий — мехкдаьтта уха артери хоадае а централни областий халкъ кубански ялат доацаш, каспийски чкъаьра боацаш, Кавказа баьца даараши соми боацаш дита а, духхьала тІема гІулакха лаьрхІа йола бедали продукции хьоа ца йича а.

Оборонительни тІемаш деча хана вайна драматически характер йолаш бар из тІом, хІана аьлча инициатива моастагІчун бе йоаллар, цун дукха дукхагІа бар нахи техникеи. Августа юххье Гитлера даххийтар укхаза 6-ча полевойи 4-ча танковойи армей эскараш. Царна тІеххьа йоагІар румынски 3-гІеи, 4-гІеи, итальянски 8-гІеи армеш. Ерригаш а 50 гаргга дивизи. Из я эггара кертерчарех а эггара денал долашах а йола моастагІчун группировка.

Хьаьрваьнна тІагІертача моастагІчун Іалаьмате боккха низ цкъарчоа юхатоха а, цунца бІаьхбаь, из оттавеш бола тІом бе а, цу наькъаца хоадам беш йола контрнаступлени яра эша вай резерваш хьатІайоагІилгеи хьаІовлгеи Іалашде а дезар. Иштта дар хьалхашка латта декхар.

МоастагІчун эггара а низ болашагІа йола группировка латтар Паулюса 6-ча армехи Гота 4-ча танкови армехи. Ткъаь шиъ танковни пехотнии дивизи, тІема авиаце эзар совгІа йолча самолетои еза-йоккхача артиллере массехк итташ дивизионашеи хьал а лоацаш, города хІама тохаш яр.

Города гаргтарча моттигашка тІехьашка даьннача вай 64-чеи 62-чеи армей эскарга моастагІчун хиннарах пхелагІа дакъа тІема кхоачам бацар. Инарала М. С. Шумилова команда еш хиннача 64-ча арме ялх дивизи Дона тІа баьча тІемах кІаьдъенна а низ беха а яр. Цу дивизей дукххача полкашца, батальонаца е кхыметтел ротаца массел мара нах бацар. ВогІа деце кхы дикагІа дацар гІулакхаш 62-ча арме дивизешка а. Дона тІа баьча тІемо йохаяь яр уж духхьал цхьа штабаши массехк итташ тІом булургбола бІухойи мара ца бусаш.

МоастагІчун авиацеи танкашцеи къовсам лоаттабара эша средстваш Іалаьмате кІезига яр 64-чеи 62-чеи армешка. Фу дергда, цу низаца мишта юхатохаргва хьатІавоагІа моастагІа? ХІара советски тІемахочоа, город лораеш волча хІара сага хьалхашка лаьтта декхар дар вахар е ца вахар. Вахар — из дар къовсам лоаттабари юххера торо кхоачаяллалца город шоай бе лоаттаяри. МоастагІа Волгах дехьавалар вай арми хІалак хилар дар. КхоалагІа никъ бацар, ба аьнна хеташ саг а вацар.

Командавать де сога хьеннача 62-ча армена тІадиллар 12 сентябре денз города Заводской район (тракторни завод, «Баррикадаш», «Красный Октябрь), центр, къулбехьен дакъа лораделга. Цу денозка арми нахах хьалйиза йолаелар, малхбоален оагІорахьа Волгана йисте хьатІа-

Сийлахь-йоккхача Коталон 20 шу дизарга

ухар маршеви роташ, керда бригадаш, дивизеш. Хьакхоачашехь а тІом бе долалора уж деррига доакъош цхьа шоаш къаьстта йола решенеши къовсам лоаттабара эша тІех низ бола средстваши хьакхачарга а ца хьежаш.

Цхьабакъда, город крепость яцар. Из город чІоагІъяьй яхаш гитлеровски прессо дукхаза яздаь дале а, цунна гонахьа цхьанне а цІаккха а яьяцар е форташ а, е крепостной пенаш а, е чІоагІа йола оборонительни сооруженеш а. Малхбузехьарча оагІорахьа Волгана йисте 60 километр йІаьхъенна улла из город къулбехьен, къилбаседан, малхбузен оагІонашкахьара хІама тохалургйолаш яр. Малхбузен оагІарахь амфитеатра хьисапе города го беш дола гІомарий довкъаш хьа а лаьца вагІача моастагІчун вай позицешта а хих дехьа воалача моттигашта а дов де йиш яр. Иштта хила а хилар из. Нагахьа санна город крепость яр яхаш дувце, эггара хьалхарча аргІана белгалдаккха деза цун керттера низ из лораеш хиннача наьха къонахчали денали хинна хилар.

Гитлеровски бомбардировщикаша лотаяь ала бир йоккхача городах нахи эскари кхерадаь корзагІдаккха дагахьа. Бакъда из чакхдаланзар. Кхерабенна корзагІа балара меттел укхаза гІеттар советски патриотизма эггара сийрдагІеи низ болашагІеи бола ала — дукххача советски наьха турпалал.

БІаьш, эзараш бола тІемахойи герзаца кийчбенна болхлойи, цІерои кІурои шоай са дукхъаше моастагІчо еча атакашта духьал оттар, гранаташ а ухкаш танкашта кІаллелхар, шоай тІема порядкашка гІолла моастагІа чакх ца валийта вай артиллерега шоашта а уж етталург йоллашехь моастагІчунна топаш еттийтар, доагаш латтача цІеношкареи ала бувлача цехашкареи топаш а етташ тІом бора, алхха топаши доагора смесь чуйола шушани мара йоацаш контратакаш йора. ТІом беча хана кхера ца луш, кхотабеннеи кега ца луши шоай позицеш лорайора бІаьш, эзараш болча наха шоаш бовлцца. Дуккхача наьха иштта турпалал гойташ хІанзалца моттиг хинна доацаш, кхетамца моастагІчоа хІама тоха Іомабеннабар салтий, сержанташ, эпсараш, инаралаш. ХІара тІемахочоа ховра тІехьашка вала йиш йоацилгеи вала моттиг йоацилгеи. МугІарехи сержантехи болча бІухойх дукхагІа бараш тІом бе Іемабар, хІаьта тІадоагІаш дола резервни доакъош тІема хьалхарча шера опыта ларда тІа Іомабаь бІу бар. Цул совгІа, эскара юкъе дукхагІа хa йола салтийи сержанташи нийсбалар дика дар бІухошта, хІана аьлча вІашагІкхийттадар боккхагІбарий вахара опыти къонача эскархой — вай сий долча комсомола денали. Цу ларда тІа хІара подразделене — взводашка, отделенешка, расчеташка керда вахар доладелар: мугІарерча бІухочунгара денз взвода командирага кхаччалца — берригаш а моастагІчунца беча тІема керда формаш лохаш бар. Шоай аргІана доакъойи соединеней командираша мамогга хьаллоацар бІухой творчески инициатива.

ТІом болабеннача хьалхарча деношкехь а гуш дар гитлеровски захватчикаша хьалха а санна авиацех бизза пайда эцаш хилар. Цар керттера козырь яр из. Мишта йоаккхаргъяр из цар бера? Цун уйла а ль, шоай низах а тийша, 62-ча арме ТІема совето (тІема совета член К. А. Гуров, штаба начальник Н. И. Крылов, политотдела начальник И. В. Васильев) майра а хаьдда а гІа баьккхар — гранат кхоссал мара юкъ юкъе ца юташ нейтральни полосаш готъе а хІаьта полкий, дивизей, арме штабаш хьалхарча крайна айхха гаргаоза а йолаелар. Бомбаш меттахьа еттарца белгалбоалаш бацар немецки летчикаш, цудухьа цар тигацар город лораеш болча хьалхарча крае латтача бІухошта бомбаш етта, хІана аьлча дукхагІа йола бомбаш гитлеровцашта шоашта етталора. Хьалхашкара край чІоагІъяла йолаелар.

Иштта дІадоладир тІема тактика вланга ра хувцилга, хІаьта цо сентябрь йистебоалача хана фашистски захватчикаш города центра шоаш беш бола низ юхатохача оттабир. Цу участке дукха а дукхагІа бІухойи техникеи шоай йоллашехьа наяц адамей исторе чухь. Из кийчъяьр яр Коммунистически парти. Цо кхетам луш кхебаь советски нах тІаэтта моллагІа а хало ла кийча, са ца лоІаш дийнахь а бус а къахьега, моастагІчох Даьхе кІалхар яккхар духьа бов кийча бар.

Цун уйла яьяцар цу деношка гитлеровски инаралаша. Кердача общества, кердача сага чулоацами оамали йовза кхетам хиннабац цар...

ТІемаш дІадоладеннача юххье гитлеровски инаралий ка яьлар города йистера шоашта пайдане йола позицеш лувца. 12 сентябра ди чакхдоаллаш цар эскара мегар городе керттера йола массехк айенна моттиг караерзае, тракторни завода хьатІавоагІача йола керттера позицеш дІалувца, авиагородаи Мамаев гувнеи чІоагІа хІама тоха дагахьа дукха танкаши гІашлой бІуи гулбир, 62-чеи, 64-чеи армей флангаш вІашагІкхетача къулбехьа кІоарга хьачубаьхкар.

Города юкъе хьачукхача кхо-йиъ километр мара йисаяцар немецки захватчикий. Из юкъ яккха могаргдар царна сахьаташца лоархІам болча лоацача хана. Могарг-м дар, бакъда чакх-м балензар. ХІана?

Дерригача ЦІеча Эскаре а санна, Волганеи Донаи юкъе доккхий дика хувцамаш хиннадар. Шоай дукхалца гитлеровцашта маганзар хоадам беш бола толам баккха.

Юкъара декхар партийни организацей новкъосталца хІара бІухочунга дІакхета а дайта, тІом латтача хана творчески уйла е цунна ховргхиларах бІу а бенна, хьалхашка латта декхараш ше къоастадергдолаш бокъо елар цунна вай доакъойи соединеней командираша. Цо хьабийлар эскара чу тІема творчески низ духбувла лакъаргбоаца хьаст. Гитлеровски стратегаш тувлабеш йола моастагІчунца беча тІема тактически приемаш лехар.

Улицашка тІемаш долча хана хьахилар керда тактически единица йола кагий штурмови группаш. Цар яр тІом бара шоай приемаш, города сооруженеш лораяра шоай методика. Уж группаш моастагІчоа гаргатеІар гранат кхоссал мара юкъе юкъ ца юташ, цу тайпара гаргагІара тІом болабора. Маькара, кадай, чеххка вІашагІкхета ховш болча цар моастагІчоа хІама еттар фронта, флангай, тыла оагІонгахьара, сатийтацар цун е дийнахьа а е бус а, готтаь хьувзавора, цун морально а физически а низ бохабора. Кагийча штурмови группашта дуьхьал е йоккхийча топашца а е авиацеца а боккха тІом булацар моастагІчоа, хІана аьлча группаша тІом бора цун тІема порядкашта, дехача пенашта юкъе гІолла, корех, наІарех чакх а бувлаш, юккъе чу а ухаш.

МоастагІчунца дІаьхдаь, цун низ бохабеш дола тІемаш а деш, хьатІадоагІача цун эскара Іалаьмате боккха низ цунца соцабаь а лоаттабеш, Волга берда йисте шоаш готбаь болашехва а, Волга тІара чІоагІало лораераша оборонительни тІема эггара а йоккхагІа йола хало лаьр. ХІаьта цул тІехьагІа, гулъеннача резерваша Ставка приказах флангай оагІонгахьара моастагІчоа меттахьа хІама техачул тІехьагІа эскараш хьатІадоагІаш хиннараш обороне а отташ, обороне хиннараш тІом дІабераш а хулаш хувцаделар. Гитлера эггара а толашагІа долча хержача эскарах вола кхо бІаь ткъаь итт эзар саг болата го баь чуверзавир.

Из деррига мишта чакхдаьлар дерригача дуненна хов. Дунен шоллагІча тІема гола тохаш йола моттиг хинна дІаэтта тІом бар из. Ялх бетта гаргга бІаьхлуш латтача цу тІем тІа фашистски блока эскарий советско-германски фронте хиннача беррига низах диъ лагІа дакъа гаргга хІалакдир. ЦаІи ахи миллион гаргга моастагІчун салтеи эпсари вийр, чов йир, плен воалавир цига. МоастагІчун дукха тІема техникеи тІема гІирсаши хІалакдир, Іалаьмате дукха трофеяш кІал йисар цафца 2 эзар гаргга танки самоходкеи, 10 эзар совгІа йоккха топи минометі, 2 эзарнега кхоачаш тІемей транспортнии самолет, 70 эзар совгІа автомашин а йолаш.

Термоядерни герз юкъе а доаладеш бола керда тІом кийчбеча империалистически лагерерча хІанзарча стратегий расчеташка хьежача, Волга тІа баьча тІем тІа хІалак хинна деррига а хІама, цар яхачох, «атта йІовхораш» мара яц. Хургбола тІом бувцаш США хІанзарча оборона министра Макнамарас адамашта кхы а кхерамегІа йола итогаш кийчъю. «...хургболча тІем тІа Советски Союза 150 миллиони США 100 миллиони саг хІалак хургва», — йоах цо. Во дац гІулакх-м, сатуврглола хІамаш дувц цо! Бакъда цо мукІарло ду цу тІем тІа котбаьннараши ийшараши хург ца хилара. Дукххача хІаман маІан долаш да из мукІарло, къаьстта аьлча цо ше ийша хилар а бакъду. Цхьабакъда, цунах ала дагІац вай воай фелал мелъялийта мегаргья аьнна. Из ца дарал совгІа, вай массаза а кийча хила деза, дунен кердача тІема цІи ца ялийтара машар беза низаш кІаьд ца луш кхотаде деза.

ТІом хьеберашта лухьаларча къовсаме халкъаш кийча хиларах латт чІоагІача машара гаранти.

(АПН).

ЮРТАШКАРЧА КЪАХЬЕГАМХОЙ СИЙЛЕН ДЕКХАР

Республика юрта боахама болхлой совещани

Тха газета тIа хьалхагIа хоам баьча тайппара, 24 февралехь юрта боахама болхлой республикански совещани хилар Грозне.

«1965-ча шера юртбоахама продукташ дукхагIа яхаран уж пачхьалкхенга йохкара план тешшаме кхоачашъяран долча республика юрта боахама болхлой декхарий хьакъехьа» доклад йир КПСС обкома хьалхарча секретара Ф. Е. Титова.

КПСС XXII-ча съездо хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдар дукха къовсам а лоаттабеш, аьлар цо, Нохч — ГIалгIайчен юрта боахама болхлоша кIезига къахьийгадац юртбоахама производство дIахо айяра.

Шу толаме чакхдаьккхар Сунженски района къахьегамхоша. Цар хаьнал хьалха кхоачашйир пачхьалкхенга ялат, коартолаш, баьца дааращ, сом бохкара планаш, дебадир доахан, лакхйир цар продуктивность, доахан ца долийташ лорадир, Iахара дитанзар, районо кхоачашйир дулх, шура, фуаш, тха дохкара план. Цу тайппара ханал хьалха кхоачашйир ялат, дулх, шура кийчъяра пачхьалкхен планаш Наурски района къахьегамхоша, ялати дулхи дохкара планаш кхоачашйир Шелковской районо, ялати шурей йохкара планаш — Ножай-Юрта районо.

Масалаша тешал ду боахам кхетамца лелабича, агротехника комплексе бокъонца чакхъяьхача, хиш дехкача лаьттаех, удобренеех, Iилманен хьалха латтача опытан карагIдаьннарех шерра пайда ийцача республика ерригача лаьттан климатически зонашка юртбоахама культураш чIоагIгIа хьувкъае йиш хилара.

Цхьабакъда, вай хIанз а моттигаш я лаьттах бизза пайда ца эцаш, лаьтта леладарен хьайбай боахам леладарен культура лоха йолаш, юртбоахама техниках, удобренеех, хиш дехкача лаьттаех пайда во эцаш. Эсала къестаду юртбоахама производстваша, къаьстта а хьайбай боахама, механизаци яра дешаш. Iилманен дикагIйолча опытан карагIдаьннараш кхаьхьа доаггIача тайпара юкъекхаьац. Из бахьан долаш дIадахача шера дукххача колхозашкен совхозашкен геттара во хилар керттера юртбоахама культураш. Аьлча кхоачамба, республике ялата культураш хIара гектара тIара 13,7 центнер, гуйран кIа—гектара тIара 13,1 центнер, хьажкIаш — гектара тIара 19 центнер, гидуаргаш — 9,2 центнер, баьца дааращ — 120 центнер, коартолаш — 56 центнер, шекара свекла — 133 центнер мара яьнна ца хилар.

Юртбоахама культураш во хилар а уж чу кIезига яр а бахьан долаш пачхьалкхенга ялат, ганараш, шекара свекла, коартолаш, комсаш, хьайбай продукташ йохкара планаш кхоачашъянзар республико. Дукххача колхозашеи совхозашеи Iалашдьадац шоашта кхоачамхилал фу, фуа, кхачанна, кхыча общественни гIулакхашта фондаш дIаоттаелга.

ДIадахача шера эггара вогIа хилар дIайийна хIамаш Наьсарен района боахамашка: кIа — 10,9, хьажкIаш — 17,8, шекара свекла — 104 центнер мара яланзар хIара гектара тIара, цу районе лаьтташ эггара дикагIа а климатически хьалаш аьттув боллашагIа а доллашехьа а. Из тайпа хьал да лоаманна юхерча дикагIча зоне ядача Шаьлен Урус-Мартанен районий цхьадолча боахамашка а. Ала деза, пачхьалкхенна ялат кийчдара план республико кхоачашда яра дукхагIа бехке яраш уж районаш хилар. Масала, пачхьалкхенна ялат дIадалара план 72 процент мара кхоачашъяьанцар Наьсарен районо. Шаьла районо — 87 процент, Урус-Мартана — 90 процент.

— Семилетка заданей боарамга кхачара, — йоах дIахо докладчико,—1965-ча шера, семилетка тIехьарча шера, вай даккханза даргдац 432 эзар тонн ялат, 23 эзар тонн ганараш, баьца дааращ — 74 эзар, коартолаш — 36 эзар, сом — 15 эзар, комсаш — 58 эзар тонн.

Производствашта цу тайпара хилча йиш хургья пачхьалкхенга юртбоахама продукташ йохкара план кхоачашъелга Iалашде а колхозийн совхозийн чурча гIулакхашта эшарашта кхоачамбе а.

Хоьш да, 1965-ча шера пачхьалкхенга йохкаргйолча продукташта республике оттаяь планаш миштай: ялат — 141 эзар тонн, ганараш — 20 эзар, шекара свекла — 210 эзар, баьца дааращ — 55 эзар, коартолаш — 7 эзар, сом — 10 эзар, комсаш — 50 эзар тонн. Планови хьокхамел дикка тIех да колхозашеи совхозашеи тIаьнца социалистически декхараш.

Лаьттанцара уйжал дукха продукташ яхари уж кийчъяра пачхьалкхен планаш тешшаме кхоачашъелга Iалашдари духьа юкъера лаьрхIача ялаташ хьувкъаде деза вай хIара гектара тIара 19 центнерал кIезигагIа доацаш, шекара свекла — 190, баьца дааращ — 143, коартолаш — 90, сом — 45, комсаш — 70 центнер хIара гектара тIара.

Декхар сенах латт аьлча, из латт, партийни, советски, юртбоахама органашта, боахамий кулгалхошцеи специалистащцеи цхьана хIара районе, колхозе, совхозе ялати кхыйола продукташ яхара гIулакх мишта латт а хьежа, лаьттанцара йоала ерригa продукташ дикагIа хьувкъаергйолей совйоахаргйолей кхоачамаш гучадахарах а оарцагIдахарах а.

Эггара хьалха лаьттаех пайда дикагIа эцанза баргбац, лаьтта леладара культура айе еза, укх гарггарча шин-кхаь шера ерригача колхозашкеи совхозашкеи нийса севооборотташ юкъейоалае, дIадувча лаьттай нийса структура оттае еза, дIаювш мел йола культураш эггара дикагIа долча хержача районнированни сортех долча фуца дIае еза, деррига балхаш лоацагIча ханашка а дика а чакхдаха деза, дIайийна хIамаш тIаьлча царна гIулакх дикагIа де деза, уж чуэцача хана йовргйоацаш лорае еза, удобренеехи хиш дехкача лаьттаехи эффект йоккхагIа йолча тайпара пайда эцилга вIаштIехьдаккха деза.

Техкачул тIехьагIа гучадаьнначох, республика дукхагIа йолча районашка укх шера тIоадал геттара кIезига я лаьттанца. ДIайийна хIамаш цунах тийша йита йиш йоацилга а хоьш оарцагIа бовла беза юрта боахама берригa болхлой. ХIанз деррига нийсаш тIадахийта деза массайолча моттигашка зяба тIа, сомий бешамашка, комсий бешамашка хий дуллилга вIаштIехьдаккхара, хIаьта нагахьа санна дилланза даргдоацаш хьалаш отте гуйран ялаташтеи цкъа дIайийча дукххача шерашка тIаювлача баьцаштеи хиш дехкилга а.

Лаьтта леладара культура айерггйолча, къахьегама овсарле лакхъерггйолча, продукци яккхарга дIабода мах лохбергболча лоархIамегIарча хьалех цаI да ерригача производственни процессашта механизаци яр, белггала аьлча, техниках пайда дикагIа эцар, пропашни культураш кхееча кхашка комплексни механизаци юкъейоалаяр.

Овлангара денз тоаде деза вай звеньяшта деш дола кулгал, дIахо а банза баргбац кхы тIа а уж вIашагIйохкара болх, укх гарггарча деношка вIаштIехьдаккха деза царна дIадув лаьтташ, техника къоастаелга, эшшача боараме минеральни удобренеш, гербицидаш, ядохимикаташ хьожаелга, хIаьта иштта вIаштIехьдаккха деза цу звеньяй членашта агротехнически знанеш хьехилга, укх шера къахьегами ахчен кIезигагIа дIа а дохийташ ерригача механизированни звеноша хьажкIаш, шекара свекла, кхыйола культураш чIоагIа хьувкъаелга.

Парте райкомаш, производственни управленеш, колхозийн совхозийн кулгалхой декхарийла ба машиннотракторни парко шин сменах болх бергболаш хIара боахам механизаторий кадрашца укх гарггарча хана бизза Iалашбе, дукхагIа кийчбенна болча механизаторашца тракторно-полеводчески бригадаш чIоагIъе колхозийн совхозийн тракторнийн машиннийн парка деш дола технически гIулакх тоаде, ерригача юртбоахама технико колхозийн совхозийн кхашка хаддаьзен балха овсарле лакха йолаш болх белга вIаштIехьдаккха.

Докладчико дIахо дувц юкъара хьайбаш дегIадоаладара дешаш.

Дерригаш а дIалаьрхIача доахан дебарца цхьана юкъарча Iулашкара детта доахан 2,5 эзар бежан е 6 процент дукхагIа хиннад; юкъера лаьрхIача хIара кхоабача Iаттагара йоаккха шура 148 килограмм дукхагIа хиннай; ерригa йоаккхаш йола шура 10 процент тIакхийттай. Иштта дукхагIа хиннад юкъарча Iулашкара коа тIара оалхазараши цар продуктивности.

Цхьабакъда, соахка доахана продуктивность лоха хилар бахьан долаш пачхьалкхенга хьайбай продукташ йохкара планаш кхоачашъянзар республико. Цунца цхьана дукххача колхозашеи совхозашеи хьайбай продукташ дукхагIа а яьхар, уж кийчъяра планаш кхоачашъелга Iалаш а дир. Дукха а дукхагIа дола боахамаш цу лоархIамерча даькъа хьоккамаш хIанз а лоха долаш да, бешха ца хеташ а бехктокхам ца лоархIаш а кулгалду хьайбай боахама, къаьстта а шура яккхара даькъе.

Партийни, советски, юртбоахама органий, юрта боахама берригача болхлой декхар сенах латт аьлча, из латт, укх гаргарча цхьан-шин шера шура йоаккхилга тIехьадиса хилар дIададаккхарах, къахьегамхошта мел эша шура Iалашъярах.

Эггара хьалха Iалашде деза детта доахан сихха дебаделга. Цу гIулакха хIара шера хIара колхозеи совхозеи хьа а хержаш чуувттаде деза хIара бIаь Iатта лоархIаш духхьашка дахка 20 шинар, шерал тIех ха яьнна 25 шинарг, шерага кхачанза дола 30 шинарг. Шинараш дика дегIадоагIилга, деттача доахана продуктивность лакхагIа а царгара йоаха шура дукхагIа а хулга Iалашдергдолча тайпара кхаба а леладе а деза се доахан.

Ала дезаш да, дукхагIа йолча районашка укх тIеххьарча хана хьайбай продукташ дукхагIа яхара еш йола терко чIоагIа лаьгIъялийта хилар. 1963-ча шерарчул дикка кIезигагIа даьккхар колхозашеи совхозашеи дулх, фуаш, тха дIадахача шера.

1964-ча шера дулх кийчдара план кхоачашъяь йоацашехьа а, эзача дайга а гIийла а дола дукха доахан декхар колхозашеи совхозашеи пачхьалкхенга. Юкъера дарстар долеи гIийлеи доахан 6 эзар совгIа е 25 процент дехкар.

Из — эггара хьалха доахан доажаделгеи кхоабилгеи во вIаштIехьдаккхарах хьахиннад. Дукха масалаш доаладе йиш яр, боахамашка шортта силос, гIожа доакъараш тела йиш а барден жоми тIаба йоккхий торонаш а йоллашехьа, хьайбаш лерттIа ца кхоабаш хилар хьахьокхаш дола.

Республике дулх дукхагIа даккхара бола лоархIамера кхоачам ба хьакхарч лелаяр, сихагIа ондадоалаш дола хьайбай боахамера дакъа. Из дакъа дегIадоаладара йола база эсалаяц вай, колхозашкеи совхозашкеи вIашагIъехкай хьакхарч лелаю специализированни йоккхий фермаш. Цхьабакъда, укх тIеххьарча хана дукххача районий боахамашка бокъо йоацаш лаьгIъялийтай хьакхарч лелаяра еш йола йоакхо, моттигаш хиннай специализаци ю яхаш бахьан а доахаш хьакхарч кIезигье гIерташ, хIаьта, долче, хьакхий дулх кIезигагIа даккха гIерташ а.

1964-ча шера 22 эзар е 18 процент кIезигъеннай республикера хьакхарч. Къаьстта дукха кIезигъялийтай уж Сунженски, Шаьла, Шелковской, цхьайолча кхыча районий боахамашка.

ЛерттIа порядок оттаянза яргьяц колхозашкеи совхозашкеи хьакхарч лелаяра гIулакха, шортта а дика а доакъараш хилийта деза чуоттаяьча хьакхарчашта, хIара деннеи бийсанеи 500—600 граммал кIезигагIа доацаш дулх царна тIакхетаргдолаш вIаштIехьдаккха деза гIулакх, хьакхарч лакхача кондицешка кхоачае а дийна йолаш эзача 100—120 килограммал яйгIа йоацаш уж пачхьалкхенна дIачутела а еза. ГIулакх цу тайппара вIаштIехьдаькккхача мара вай йиш хургьяц уж йорстаеш йоккха ха лоацъе, хьакхий дулх даккхарга дIадолха доакъараши къахьегами кIезигбе, из даккхарга дIабода мах лохбе, хьакхарч лелаярах пайда дукхагIа баккха.

ГIулакх кхетамца вIаштIехьдаьккхачул тIехьагIа дукха дулх дала декхарийла ба коа тIарча оалхазарий боахам.

ВIалла а ла йиш йоацаш хьал эттад хьакхарч лелаяра гIулакх дегIадоаладара даькъе. Дукххача колхозашкеи совхозашкеи, къаьстта а Наурскии Шелковскойи районий боахамашка, чIоагIа кIезигденнад жа, лохьенний цар продуктивность. 1964-ча шера хIара бIаь жийна тIехьа 79 Iахар мара хьалкхебаьбац, юкъера лаьрхIача хIара устагIана тIера 3,1 килограмм мара тха даькхадац республике, хьалха латтача боахамий Наурски района «Шелковской» совхозера Социалистически Къахьегама Турпал нов. Эсмухамбетов, Ленина цIерахча колхозера нов. Колпиков, Надтеречни района «Минеральный» совхозера нов. Шуаипов санна болча толашагIча жа Iуний а опыто хьайбай боахам дIахо дегIабоалабараи цар продуктивность лакхъяраи йоккхий торонаш хилар хьахьоккхашехьа а.

Колхозашкеи совхозашкеи шортта доакъараш да, пачхьалкхенгара дикка новкъостал кхаьчад. Парте хьалхашка оттадаь декхарш толаме кхоачашде низ кхоачаргболаш йола хьайбаш леладерийн механизаторийн дика кадраш а я.

ХIанз хIара колхозеи совхозеи партийни, советски, юрт боахама органий болх вIаштIехьбаккхарах, доахана Iа дика даккхарах тийша да долла хIама а. Хьайбай боахамера эггара бехктокхамегIа йола ха я из.

ХIанз уйла тIаяхийта еза пайданагIа йолча тайпара производство лелаяра, боахама чухьара расчет юкъейоалаяра. ХIанз чIоагIа лоархIаме да хIара боахаме къахьегама нормаш, расценкаш, цунах тела мах мишта увттабу хьажар, учети отчетности порядках лелаяр, доал во дарца, административно-управленчески персонал дукха хиларца къовсам лоаттабар. Массе колхозеи совхозеи бокъонца юкъеяхьа еза наьха шоай балха материальни бехкам тIагIоргбола принцип.

Вай колхозашеи совхозашеи боахаме толамаш доахилга, йоах докладчика, дукххача хьале организаторски политически болх вIаштIехьбаккхарах тийша да. Къахьегамхой сакхетам лакха болаш йолча моттигашка йизза а шерра а ярж общественни къахьегамера, социалистически яхьера, коммунистически къахьегама формаш дегIайоалаечара цар творчески инициатива.

Парте райкомий, горкомий, обкома декхар сенах латт аьлча, из латт, юххьанцарча партийни организацей болх юрташка массе оагIорахьара чIоагIбарах производствера коммунистий авангардни лоархIам лакхбарах, колхозийн совхозийн кулгалду кадраш хьахаржара, балхашта дIанийсъяра, хьалкхеяра гIулакх овлангара денз тоадарах, дукха колхозхойи совхозий болхлойи агротехнически кхетамех кхебарах. Шоашта тIадиллача гIулакха хьалхара хIара коммуниста а кулгалдеча ерригача кадрай а бехктокхам лакхбе беза, партийнни пачхьалкхенийн дисциплина чIоагIъе еза.

Юххера шиъ къамаьл чакхдоалаш дакладчико белгалдаьккхар, КПСС ЦК октябрьски ноябрьски Пленумаша гучаяьхача шеррача торонех пайда а эцаш, колхозхой, совхозий болхлой, юртбоахама специалистий инициатива дегIа а кхувлаш, цар къахьегамен политически хьинар ай а деш, материальни стимулаш оарцагIа а йоахаш, юртбоахама производствашна чIоагIъе экономически хьалха латта халкъа боахама дакъа республике дергдолах, мехка шортта юртбоахама продукташ хилийтара гIулакха юкъе шийгара доагIа дакъа цо лоацаргдолгах ше дог тийша хилар.

* * *

Нов. Титова докладах йола прениш йолаелар. ДIадахача шера балха итогий анализ еш къамаьл даьраша гучаяьхар семилетка тIеххьарча шера юрта боахама продукташ йоахилга дIахо а дегIадоаладара йола торонаш.

Пачхьалкхен заказ кхоачашдар — совхозийн колхозийн балха юкъе керттердар! Из дар совещане къамаьл даьраша чIоаггIа терко тIайохийташ дийцар.

— Тха юрта боахама къахьегамхоша, — аьлар парте Сунженски райкома хьалхарча секретара нов. **Варлашкина**, — 1964 шерарчул дукха дукхагIа йохкаргья хьайбай продукташ, ялат, баьца дааращ.

Къаьстта терко ю оаха доакъара база чIоагIъяра. Доклада тIа нийса белгалдаьккхад доакъарий дукхалга хьежжа доахан дебаде ца а гIерташ, доахана дукхалга хьежжа Iалашде деза доакъараш, аьнна. Силосаи мошача доакъараи лаьрхIа дIаювргья 5800 гектар хьажкIаши эзар гектар совгIа гурахьа дув ялати. ХIаьта силоса лаьрхIа йола хьажкIаш дукхагIча даькъе хиш дехкача лаьтта дIаювргья. Цхьабакъда, керттера моттиг дIалоацаргья «безостая-1» яхача гурахьа дувча кIиво. ХIанз кхаш леладераш цунна хий дуллаш, хий детта установкаш Iалашъеш, гурахьа дIадийначa ялата подкормка еш ба. ХIанз кхы а тIакхийттад тха балхаш, дукхагIа дIаювргья свекла, доакъара ябакхаш, морковка. ХIана? Уж дIаюв силосни паста кийчъеча тохар духьа. Силосаца, аьлаца искусственни шурийца кхоабаргья укх шера сиргIилгаш.

Юрта боахам дегIабоалабара парти правительстваи цахаддаш еш йола йоакхо бахьанце хIанзле а дукха балхаш даьд колхозий экономика чIоагIъяра. Из къаьгта гучадоал Гудермесски района «Октябра 40 шу» яхача колхозага хьежача. Укх тIеххьарча кхаь шера цун ахчаи доходаш шозза дегIаьхкай. Колхоза къахьегамхой гIулакхехи цар уйлаехи дийцар правлене председатела нов. **Осмаева.** Пачхьалкхенга юрта боахама продукташ йохкара йола соахкара план кхоачашъяьй оаха. Тхо долча хьалкхийнаб шекара свекла, хьажкIаш, кхыйола культураш хьувкъаеш бола говзанчаш. Уж ба звеньевойш Цехаева Кхокха, Эдилсултанова Маруси, Косумов Лаьча, Бакаев Хаджи, кхыбараш.

Укх шера ялат хьувкъадара дика лард еллай тха кхаш леладераша. 1700 гектара тIа гурахьа дIадийначa ялатах 400 гектара тIа влагозарядкови хий диллад. Ши эзар гектара тIа моттигера удобренеш тейсай.

Цхьабакъда, колхоза экономика дегIайоалаяра даькъе дукха кхоачамбоацараш да хIанз а. ТIехьабусаш ба хьайбай боахам, лерттIа пайда эцац хиш дехкача лаьттаех.

Ше къамаьл деш Наьсарен производственни управлене начальника нов. Льянова белгалйир лаьтта леладечареи хьайбай боахамереи пайда эцанза йола торонаш. Хьожаргда вай укх цифрашка. «Октябра 40 шу» яхача совхозерча хьаьнача лаьтташ тIара звеньевойша нн. Муцольгова, Богатырева, Курскиева гектара тIара 11 центнер хьажкIаш мара чуянзар. Юкъера лаьрхIача совхозе чуенарел кхозза кIезигагIа я уж. Цу тайпара моттигаш нийслу «Экажевский» совхозе а.

Наьсарен района хьалашка чIоагIгIа пайлане культура я шекара свекла. ХIаьта а цхьан гектара тIара планах 180 центнер свекла яла езача 110 центнер мара яц.

Во хьувкъадаьд кIа, кхыйола культураш. Из хиннад агротехникеи лаьттанцарча балхий культуреи лоха хиннадаь, тракторехи кхыйолча машинехи лерттIа пайда ца ийцандаь наьха къахьегам кхетамца вIаштIехьа ца баьккхандаь. Цу тайпара хьал да хьайбай боахаме а. «Назрановский» совхоза Аьлти-Юртарча отделене шурий ферма коммунистически къахьегама коллективо шерра-шера дукхагIа йоакх шура, хIаьта цуп лоалахоша из кIезигью.

Парте Ачхой-Мартана райкома хьалхарча секретара нов. **Русина** дийцар кхаш леладераша, хьайбаш леладераша, пачхьалкхенга дулх, шура, ялат, кхыйола продукташ йохкара лоаттабаьча къовсамах. Дика дIадийнад гурахьа дув ялат, хIаьта хIанз цунна минеральни удобренешца подкормка еш латт, кхашка кхо дуллаш боахк механизатораш. Хьайбай фермашта специализаци цIарна эшшача тайпара баьцна конвейер вIаштIехьаьккхай.

Массехк предложени йоалайир нов. Русина. Цунна бакъахьа хет лоаман даьгIенашка «тушински» фух дола жа леладича, хIаьта цига хьайбаш дорстаду откормочни совхоз вIашагIъеллача, сиргIилгаш шекар доаккхача завода жомаца кхабача.

Дукххача хана денз юкъерчарех лоархIаш яр Шелковской районз «Коммунизмага бода никъ» яха колхоз. Соахка дикагIча оагIорахьара дувца баьлар цунах. ХIана хилар из? Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 21 центнер гурахьа дIадийна ялат чуийцар. 1963 шеарчул хIара кхоабача Iаттагара 357 килограмм дукхагIа шура яьккхар 1964 шера. ХIара бIаь Iатта тIехьара хьалкхедаьд 96 Iаса. Доахан деттача «елочка» яхача агрегатех фу дича бакъахьа да-хьогI яхаш уйла еш ба района кхыча колхозашка, цхьабакъда, укхаза «елочка» болх бу диъ шу даьннад. Хьайбаш леладераш чIоагIа раьза ба цунна. Пачхьалкхенга дулх, шура, ялат, тха, комсаш, баьца дааращ дохкара шера план кхоачашъе йиш хилийтай цу дерригнеша.

Колхозо дика дIадоладаьд 1965 шу а. Пачхьалкхенга дулхи шурей йохкара квартальни план моттигерча Советашка хоржамаш хулача денга кхоачашъергья оаха, — аьлар колхоза председатела нов. Картавцева.

Центральни ремонтно-механически завода директор нов. **Сардалашвили** трибунна тIа ваьлча дагаехар «Джалка» совхоз. Цун Центральни усадьбе хоза кийчъдаь сийлен Доска латт, иштта хоза кийчъяьй яхье хьалха латтарий аллея а. Из болх баьраш шефаш ба.

Укх шера дикагIа порядок я ремонтни мастерскешка а. Дика дел бIаьстан балхашта техника кийчъелга. Цу даькъе а дикка новкъостал даьд шефаша. Ремонтникашта цхьайола материалаш, запасни оатхалаш енна а ца Iеш, цар заказаш кхоачашдаьд завода болхлоша, дикагIа вIаштIехьбаьккхаб мастерской болх. Совхозе библиотечка я. Из — завода комсомольций совгIат. Завода болхлоша доккха новкъостал ду совхоза ялат чуэцача хана а. Кхы а дукха сакъердаме хIамаш дийцар нов. Сардалашвиле.

Цох кхоачамбаь Iе дага яц промышленни предприяте коллектив. 1965 шера кхы а чIоагIлургба совхозаи заводаи юкъера бувзам.

Совещане ше къамаьл деш дукха хьокхаме масалаш доаладир Урус-Мартана района «Красноармейский» совхоза керттерча агронома нов. **Куюмжиева.** Соахка ха во лаьтта яле а дика ка йоалаш къахьийгар тха механизаторашеи кхаш леладерашеи. Валови ялат чуэцара план 109 процент кхоачашъяьй. Из толам баккха вIаштIехьдаьннад химех шерра пайда эцар бахьанце. ХIара гектара тIа шишша центнер минеральни удобрени тессай.

Къаьстта дика къахьийгар республика заслуженни механизатор, СССР Лакхехьарча Совета депутат Кагерманов Оалхазар керте латтача коммунистически къахьегама бригада. Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара чуийцар 60 центнер хьажкIаш. Из толам баккха йиш хилар бригадо наьха къахьегам нийса вIаштIехьбаккхарах. ДукхагIа юрта боахама продукташ яхара яьржача яхье белгалбаьнна дика болх бир хьажкIаш лелаеча механизированни звено звеньевойша Мантаев Шарпуде, Хасанов Абдул-Рашида.

Совхоза механизатораша чIоагIа йоакхо ю 1965 шера ялат хьувкъадара. ХIанзле а кхашка диллад 7 эзар тонн кхо, соахкарчул кхозза дукхагIа тессай минеральни удобренеш. Гурахьа дIадийнача ялаташта подкормка еш а, влагозарядкови хий дуллаш а латт совхозе.

Керттерча агронома белгал ма даккхара, хIанз а дукха ахча дIадохийт лаьттан тIара йоаккхача продукцега, боагIача тайпара пайда эцац удобренеех.

Лаьтта леладара культурана хетадаь къамаьл дир юрта боахама Грозненски районни управлене керттерча агронома нов. **Изваринас.** Цо цIераш йоах юртбоахама культураш лелаеча хьалха латтарий, царна юкъе ва республика заслуженни механизатор нов. Арсамаков, шекара свекла кхею нов. Разуев, баьца дааращ кхеду нов. Хорошилов. Ха чIоагIа во лаьттаяле а хьалхашка латта декхараш толамца кхоачашдир цар. ХIаьта а районо кхоачашъяьяц ялат кийчдара план. Цо хьахьокх ялат хьувкъийтара йолча резерваех во пайда эцаш хилар.

Еррига юрта боахама культураш хьувкъийтара къовсам лоаттабу хIанз. ДикагIа йолча агротехнически лаьттан дIадайнад юкъе ялат, бIаьстан юкъе ялат дIаде зийб аьхай. Цхьабакъда деррига чIулакхаш дика дац районе. ХьатIакхоачаш латт бIаьсти, дIакъовла езаш я тIоадал, хIаьта макхаш боахамий кIезига да. Районерча дерригача кхашка тIоадал дIакъовлара эшар 15 ди да. «Сельхозтехника» объединене инвентара во гIулакх дар боахамий бехк ба, цар республикера колхозашеи совхозашеи во Iалашъю машинашца, тIехьатувсача инвентаращa.

Ла мегаргдолаш дац ер санна дола гIулакх а. ДIадахача шера заготовительни торгующи организацеш во кийчъенна яр баьца дааращ чуэцара. Шийй ханнахьа уж хьачу а ийца чакхдахара болх нийса вIаштIехьбаьккха бацар. Цудухьа хьалкхедаьча баьца даарех 3 эзар тонн, вешта аьлча, дилагIа дакъа доаханна даа дIадахьийтар.

Кхашка балхаш дерий, механизаторий, хьайбаш леладерий толамех лаьца дийцар юртбоахама Наурски управлене начальника нов. **Прокопова.** Къаьстта белгалдаьккхар цо жа леладар. Жа Iулаш дукхагIа хулаш латт, хIаьта даьгIенаш шерагара-шерага кIезигагIа хул. ДаьгIенаш дебача жена кхоачамболлаш яц. Iана лаьрхIа дола доакъар кIезигагIа кийчду. Дукха жа довш дIа а къесташ хала чакхдоал цудухьа Iа.

Гуш да боахама лерттIа доал ца делга. Мишта дIадаха деза уж кхоачамбоацараш? Нов. Прокопова дехар ду Наурски колхозаштеи совхозаштеи дукххача хана пайда эцаргболаш лоаман даьгIенаш царга дIаялар, ветеринарни болх тоабар.

Юртбоахама продукташ яхарен кийчъяреи министра заместителa нов **Дудника** а дийцар даьгIенех лаьца. ДаьгIенашкара доакъар во хилар да системах доацаш хьайбаш дебадара керттера бахьан, — яхаш дувц цо. Затеречни колхозийн совхозийн кулгалхоша дика къахьийга дац тIайоала буц дика хилийтара, дIайийнаяц дикагIйола баьцаш. Из бахьан долаш цхьацайолча участкашкара доакъар кIезига доал, хьайоала йол кхоъ — ворхI центнер мара яц.

Новкъосташа Прокоповеи Дудникеи бехк бу даьгIенаш во доал дара колхозийн совхозийн кулгалхошта. **Уж кхоачамбоацараш дIадахара фу даьд-теш управлене, министерствас, аьнна хаттар отт хьалхашка.** Цу хьакъе цхьа дош аьннадац къамаьлаш деча.

БIаь эзараш доахан кхаба йиш йолча лоаман даьгIенех бизза пайда эцац. Цхьадолча боахамаша из практически хьахьекхад. Наурски района Ленина цIерахча колхозе альпийски даьгIенашка кхаьбад 9 бIаь совгIа къона бежан. ХIара бежана дийнахьи буси тIакхийттад 1 килограмм дулх.

Уж санна дола толамаш даьхад Урус-Мартана а республикерча кхыча районний а боахамаша. Цхьаццайолча районаша иштта пайда эцац лоаман даьгIенех. Ножай-Юрта колхозашка дийнахьи буси тIакхета дулх 4 бIаь грамм мара яц. Дулхага дIадодар чIоагIа дукха а да.

Колхозийн совхозийн производство лакхъеча комсомольцашеи юртарча кагирхошеи лоацача даькъах дийцар ВЛКСМ-а обкома секретара нов. **Гудантовас.** Къонача хьажкIаш лелаераша, свеклаш лелаераша, хьайбай боахама болхлоша шоаш кхо ца беш хьегача къин хьокхам тел, цар цIераш йовз ерригача республике. Дог гIоздаьнна, къонача низаца къахьег. Масала, «Лермонтовский» совхозерча Батаев Берса комсомольций - кагирхой звенос — 200 гектар хулача лаьттан хIара гектара тIара 54,6 центнер хьажкIаш яьхар звено членаша.

Къаьстта дог гIоздоаккхаш да юрта боахама хIанзара техника, къахьегама прогрессивни приемаш Iомае лоаман кхалнах болабалар, аьнна дIахо белгалдаьккхар нов. Гудантовас. Урус-Мартана района мехкарий инициативах дукхагIа бола мехкарий хIанз механизаторски всеобуча курсашка деша багIа, укх гаргарча хана шоаш трактораш лелаергья цар.

— Духхьашха деш дац хIанз аз кхоачамбоацарехи агротехника телхаярахи деш дола къамаьл, — аьлар ше къамаьл деш «Джалка» яхача совхоза комплексни бригада бригадира нов. **Чамиева.**—Уж кхоачамбоацараш шерагара-шерага хулаш а хIанз долаш а да. Цу гIулакхо хьувкъам хила ма боаггIара хьахалийтац.

Йоакхо еча даьй мара дог гIоздаккхац хьувкъамо, аьнна белгалдаьккхар цо ший къамаьлаца. Цудухьа чIоаггIа къовсам лоаттабу гIулакх бе-башха ца хеташ хиларца. Бригада хIара ахархочо, хIара механизатора, лаьрхIад лаьтта кийчдеча хана денз хьувкъам чуэццалца йолча хана агротехнически Iилма правилаш бокъонца чакхъяха. Бригадо къовсам лоаттабу лаьтта леладара культура лакхъяра тIехь.

Совещане дакъа лоацаш хиннарашка бригадира дIахайтар цар звеноша дукха ха хьалха денз вIашагIехка хилар, цар техника болх бе кийча хилар, дикка вIаштIехьдаьккха а агротехнически дикагIа йолча ханашка бIаьстанара балхаш чакхдаха, шортта хьувкъам чуэцара йола лард йолла эша деррига хьалаш хьадаь а хилар. Лаьтто хьувкъам лургбола, йолаш йолча удобренеех бизза пайда эца вIаштIехьдаргдола хьалаш Iалашде мара дезац цу гIулакха.

Къилбаседа-ХIирий юртбахама института лаьтта леладара кафедра заведующи йолча нов. Трофименкос Нохч-ГIалгIайчен юртбоахама къахьегамхой тIахьийхар хьаькъалца, бокъонца йолча Iилман лардаца шоай республика юртбоахам производство дегIайоалаеча йIахийча торонех пайда эцара.

— Хьалха латтача боахамий опыташа хьахьокх доккхий хьувкъамаш лаьттан башхалонаши баьцовгIаша дIадехараш нийса лоархIаши долча боахамаша доахаш хилар, — аьнна белгалдаьккхар цо. — Лаьттан башхалонаш йовзар къаьстта лоархIаме да цхьан тайпара доаца Iалама хьалаш доацача моттиге.

Къамаьл де дош делар Надтеречни райисполкома председатела нов. **Губаевна.** Цо дийцар дIадахача шера юрта боахама продукце дукххача тайпашта йола пачхьалкхен заданеш кхоачаш ца яра бахьанех.

— ХIанз оаха хиланза дарг мел доаца хIама ду укх шера боккха хьувкъам баккхараи хьайбай продуктивность лакхъяраи! Из де лерхIаш тхо чIоагIа кийчлу бIаьстанга. Дика чакхдаккха гIерт хьайбаша доаккха Iа.

— Тха района къахьегамхоша лаьрхIад Ачхой-Мартана районаца яхь лаца. Оаха дог доах цу яхье тхоаш котдаргхиларга.

Ведана района Ленина цIерахча колхоза опыт йолча доярка **Сидиевас** лоаман чоалханерча хьалашка доахангара дукхха шура йоакх. Цудухьа я цун цIи республика Лакхехьарча Совета Президиумо Сийлен грамота еннараштa юкъе. Из трибуна тIа гучаяьлча совещане хиннараша чIоагIа тIоараш техар.

— Тхоай беррига низ тIабохийт оаха, — аьлар цо, — мехка дукхагIа шура ялара. Темпаш лакхлу, цхьабакъда, царех кхоачамбаь Iеш дац тхо. ДIадахача шера цул хьалхарча шера яьккхачул дикка дукхагIа шура яьккхар тха колхозо, цхьабакъда, шура кийчъяра план кхоачаш-м янзар.

ДIахо колхозо доаха толамаш хIара доярко ший балхах ка яларах тийша да. ДIадахача шера нов. Сидиевас хьаьекхар долаш долча доакъарца дукхка дукхагIа шура яккха йиш хилар. Шийгарча доахах хIара Iаттагара планах 1200 килограмм йоагIача метте шера 1700 килограмм шура яьккхар цо. Цо харц дир лоаман хьалашка шура дукха яккха вIаштIехьдац яхаш дувца хабараш. ХIаьта Сидиевай дараш а кхыча дояркай дараш мо доахан да, цхьабакъда, толамаш гаьнна тIех да.

— Укх шера керда рубеж яккха лаьрхIад аз, — йоах нов. Сидиевас, — хIара Iаттагара юккъера лаьрхIа 1800 килограмм шура яккха. Из хул дIадахача шера яьккхача шурел 100 килограмм дукхагIа. Аз яхье бех лоаман колхозий дикагIа бола доаркаш.

Совещане хиннараша чIоагIа ладийгIар Нохч-ГIалгIайчен хьайбаш леладераштa чIоагIа мах бола дукха хьехамаш деш къамаьл даьча Къилбаседа-ХIирий юртбоахама института дешареи Iилмаи балха проректора нов. **Антиоха** даьча къамаьлага. Цо аьлар; хIара боахаме племенной болх — хьайбай боахаме де дезача дукххача балхий комплекса лард. Царех я хьайбашта хадданза бонитировка яр, къона хьайбаш, дикагIа дараш къоаста а деш, хIара колхозеи совхозеи племенной группаш вIашагIтохар. ЧIоагIа лоархIам болаш да уж хьайбаш деттача доахана юкъе меттел хьакхарчашта, жена, коа тIарча оалхазарашта юкъе а къоастадар. Иштта къоастадаьча хьайбашта гIулакх делга тIадилла деза дикагIйолча къахьегамхошта. Племенной балха керттера метод я цIенача тайпах дола хьайбаш доладар, уж бе-башха доацаш вIашагIа а ца эдеш. Укхаза боккха лоархIам болаш ба техникаш, хьайбашта искусственни осеменени еш йола станцеш.

Трибуна тIа воал Ножай-Юрта района Нурадилова Ханпаший цIерахча колхоза дикагIчарех вола хьайбаш леладер нов. **Абдулханимов.** Къахьегама доккхий толамаш дахарах республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота енна ва из.

— ДукхагIча даькъе тхох, хьайбаш леладерех тийша да деттача доахана продуктивность лакхъяр, — аьлар цо. — Оаха дика къахьегарах тийша я ферма кхоане, хьайбай боахама кхоане.

— 1965-ча шера, семилетка йистейоалача шера, оаха тхоашта хьалхашка кхы а доккхагIа декхар оттадаьд, — аьлар цо: хIара бIаь Iаттагара 97 Iаса хьалкхеде. ХIанз оаха дика къахьегарга хьежжа хургда оаха дIахо доаха толамаш а тIаийца декхараш кхоачашделга а.

Ахархой химецарча доттагIала хетадаь дар баьцовгIаш лорaяра республикански станце начальника **Урманчиева** даь къамаьл. ДIадахача шера баьцовгIашта хулача лазарехи царна зе деча са доахкача хIамаехи уж лораеш 328 эзар гектар хулача лаьттанна химически обработка яьй. Из хул цул хьалхарча шера обработка яьчул 122 эзар гектар дукхагIа. Оахача лаьттах 77 процентана обработка яь яьннай. Гербицидаш юкъейоалаяр диазза лакхдаьд.

* * *

Совещане дакъа лоацаш хиннараша тIаийцар 1965-ча шера, семилетка чакхйоалача шера социалистически декхараш. Торжественни хьале дIаелар Нохч-ГIалгIай АССР-а заслуженни механизаторашта, агрономашта, зоотехникашта, ветеринарни лорашта луш йола дипломаш, Iодийшар юртбоахама производстве хьалха латтарашта республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамоташ яларах дола Указ.

Iальмате чIоагIа дог гIоздаьнна КПСС ленински Центральни Комитетага моаршал луш дола письмо дахьийтар совещане дакъа лоацараша.

Сурта тIа: юрта боахама болхлой совещане хиннараш.

ЦIЕРА РЕЙС

ЛЕТЧИКА МАМКИН АЛЕКСАНДРА ДЕНАЛЕРА ГIУЛАНХ

1944-ча шера апреле 10-чен 11-чей деношта юкъерча бус Полоцкана къулбехьа уллача Вечелье партизански майдан тIара хьалгIеттар гварди лейтенанта Мамкин Александра лелаеш йола Р-5 яха самолет. ТIанк аьнна хьалийзза яр машина. Самолета ткъамашта кIал хьалъехка йоахкача кассеташка вар човнаш яь шиъ партизан. ХIаьта 10 бери воспитательницей, яр борта тIа. Фронта линех тIехъяла езаш яр самолет. Бийсана фронта линех тIехвала везаш гIулакх дукххаза а нийсденнадар Мамкина. 70-эза совгIа хиннав из моастагIий тыле болча партизанашта боеприпасаш тIакхухьаш, хала човнаш яьраш дIакхухьаш. Цхьабакъда, ер рейс къаьстта яр. Машин лоралуш югар пилота моастагIий зениткех хьулалуш тIех а вувлаш. Летчика бIаргагора берий юхьмараш — гIийла, бос баха, бIаргагора Мамкина шоаш цIа дугаргдолга хайча цар деладенна бIаргаш. Самолет партизански майдан тIа мел латтача хана вIалла дIа-юха а ца воалийташ цун на го баьбар цар.

Хьуна тIагIолла йодар самолет. Цхьан боарамагIа увгIар мотор. Цкъаза ткъамашта кIала гIолла тIехлелхар лоа дилла довкъаш. ТIехь-тIехьа гаргагIерт фронта лини. ХIаьта сигален боадонна юккъе гIолла чакхлелх моастагIчун прожектора зIанараш. Цар самолет лех. УрагIапхорагIа цунна тIагIолла тIехлелх. Мамкина юстар кхосс машина. Бакъда, прожектора зIанараш тIехьара ялац. ТIехь-тIехьа гарга лелх снаряд аш. ХIаьта цIаьхха яьча толчоко дIакхессар самолет, цу сахьате ала баьлар моторах. Ала чехка гIорбоал, хIанз кабина чу ба из. Пилота тIера комбинзон лотаелар. БIаргашка боад ett кIуро. Боаг когаш, кулгаш, букъ. Парашют... кIалхарвала йиш хургья. Цхьабакъда самолета чу бераш да. Дийна воллаше а воагаш вола гвардеец самолет лоаллаш ва. Кхы лазар дац.

Фронта линел сехьа Iама йистте Iохайра самолет. Кабина чура аракхоссавала мегар Мамкина, хIаьта цу минуте кхетам чура ваьлар. Самолета чу хиннача 12 шу даьннача кIаьнка цу сахьате хьайийлар люкаш, хьаара а даьха йоагаш латтача, массехк секунд яьлча ийкхача машина юхера дIадигар бераш.

Даьхенна, Советски наха хьалхашкара ший декхар кхоачаш а деш велар Александр Петрович Мамкин. Белорусски лаьтта Чухинино яхача юрта дIавеллав из ший новкъосташа. СССР граждански авиаце Министерства центральни архивера пилота Мамкина лични делеи кхыдола документаши корадир сона. Хана йIоахала IажагIъеннача оагIош тIа турпалхочун вахарах лаьца дувц. 1916-ча шера Воронежски областерча Крестьянски яхача юрта ваьв Мамкин Саша. Ваь ши шу даьлча да воацаш висав. Виъ воIи цхьа йоIи йисай наьна. Саша, юрта школе деша ваьгIав, колхозе болх баьб. 1934-ча шера деша хайнав Орловски финансово-экономически техникуме, цул тIехвагIа граждански авиаце Балашовски летни училище, 1939-ча шера чакхъяьккхай. Документаш тIа дувц комсомолец, тIехьагIа коммунист хинна Мамкин визза вола общественник хиннав яхаш. Ваьча юрта - агитатор. Техникуме — профкома председатель. Училище - пропагандист, комсомола комитета член.

«Бакълувши эздел долаши вола башха-дика комсомолец», йоах Балашовски — училище цунна командоване деннача аттестата тIа. Даьхен тIема халача шерашка къаьгга гуча даьлар цо шийна тIадилла деккар дика кхоачашдеш хилар, Александра доккха къонахчал. Цунна тешал деш я — 3 ордени «Даьхен тIема партизана» яха цхьоалагIча степена медали. ТIеххьара награда — Цlеча Байракха орден турпалхо венна массехк ди даьлча елар.

1944-гIча шера 28 июнь аьнна ха тIайолаш дола документ да архиве. Цу тIа йоах гварди лейтенанта Мамкин Александра йоккха котало яккхарах, цунна Советски Союза Турпала цIи ялар дехаш йола материалаш полка командоване дIаяхийтай СССР граждански фецарча флота керттерча управлене кадрай отдела га. Цхьабакъда, фу хиннад ца ховш йисай уж материалаш. Мамкин Александрца тIом беш хинна массехк саг лехав аз. Хьалха граждански авиаце летчик хиннача, хIанз Мински аэропорта полетий кулгалхо волча Тарасов Ивана дувц:

— Саша сона вайзар 1943-ча шера со дIахьожаваьча «почникий» эскадрилье. Массехказа самолеташца моастагIашта юкъе хинна Белоруссе партизанаш болча даха хиннад тхо. Сона дагадоагIачох немцашкара бераш хьадаьхар Лабанок кулгалдеш хиннача партизаний бригадо. Цу хана Мамкина самолета тIа хинна вокхагIвола, люкаш хьайийла кIаьнк Петя яхаш вар.

Полка политотдела начальник хиннача, хIанз СССР граждански авиаце Министерства болхло волча Абрамов Георге дувц:

— БIарахьожалуш яцар тишденнача берий юхьмараш. Немцаша бераш шин школа чу доахкадора, кIирах цкъазза цIий доахар царех, яхаш дувцар партизанаша. КIалхара даьха бераш мел хиннад бокъонца хац сона. Бакъда, уж геттара дукха хинна хилар дагадоагIа, хIана аьлча тха подразделене кхийла ца Iеш граждански авиаце кхыча подразделенеша а цIа кхийлад уж. Бераш кIалхара дахар духьа ший вахар дIаденна волча Мамкина карагIдаьннача деналерча гIулакхо дог тохадалийтар полка лични состава. Летчик дIаволлача дийнахьа хиннача митинге цхьа барт болаш тIайийцар цунна Советски Союза Турпалхо яха цIи ялар командовансгара дехаш йола решени.

— Саша веннача хана кхыча моттиге задани кхоачашъеш вар со, яхаш дувц цу хана полка комсомольски болхло хиннача, хIанз город Калинине граждански флота техник волча Рогожин Сергея. Со цIакхаьчача дIавеллавар из. Политотделе уллар дерматина беттагаргаш йола Саший партийни билет. Из дагалаттаргволаш бетта гаргаш йийхар аз. Цу чу дIачуделлар аз сай партбилет. Из кисара хьал массаза доакх дагавох сона Мамкин Саша, цIена дог дола саг...

Новкъа дале а Мамкин Александра кIалхардаьхача берех фу хиннад ха вIаштIехьдаланзар тха. ХIанз кхийнача хана шоашта цига тIаэттача хIамаех лаьца дувцаргдац-те цар. Белорусски партизаний болама доакъашхой хиннача сий долча летчикаца цхьан полке гIулакх деш хиннарий хургдац-те оаха дийцачоа тIатохаш дувца хIамаш. Советски халкъа сий дола воI волча Мамкина Александра денал дицлургдац.

Игорь ТВЕРСКОЙ.

БЕРАШТА КХЕТАМ БАЛАРА

Дешархошта коммунистически хьехам балара дукха болх беш я Ачхой-Мартана районни библиотека. Каст-каста хул укхаза берий художественни, Iилма-популярни литература выставкаш, конференцеш.

Советски Эскарей ТIема-Форда Флотей 47 шу дузача денна хетаяь я библиотека дешара зале кийчъяь книжкай выставка. Цига да Ю. Германа «Цу деной сий цIаккха доврглац», И. Конова «Чапаевх дола дувцараш» яха а кхы дукха а книжкаш.

М. В. Фрунзе ваь 80 шу дузача дийнахьа Ачхой-Мартана юкъерча школа 7—8-ча классашкарча дешархошца беседаш йир.

Дукха М. В. Фрунзе вахарах лаьца хIамаш дийцар дешархоша шоаш а. ЧIоаггIа теркам тIабохийт библиотека болхлоша дешархошта эстетически кхетам балара. Дика болх беш я цу библиотека заведующи Раисова Зарган, цудухьа бахача наха дукха еза из. Ачхой-Мартана юрта культура болхлоша шоай юрта Совета депутат хила кандидаталла оттаяьй Зарган.

А. ВОЛОВЩИКОВ,
хьехархо.

Доазол дехьара

Мале Къаман собране сесси

БОМАКО, 24 февраль. (ТАСС). Тахан укхаза хьайийлар Мали Республика Къаман собране сесси. Депутаташа массава раьза а волаш юха а Къаман собране председателалла хержар М. А. Хайдар.

Сессе дIаьхха къамаьл дир республика президента Модибо Кейтас. Цо белгалдаьккхар, хIанзара дунен халкъашта юкъера хьалаш къаман паргIато бахьан долаш къовсам лоаттабеча халкъашта пайдана долча оагIорахьа нийслуш латташ хилар. Социализма, къаман паргIатоннеи машар лорабараи тIехьарча боламий цхьана кхийтта низаш, аьлар цо, тIема низел толаш латт. Мали, аьлар ораторо, паргIато, машар, демократи бахьан долаш, колониализмана духьала къовсам лоаттаберашкахьа я хьаьдда.

ВУВРГВА ЯХАШ КХЕРАМ ТIАТУВС КИНГА

ПАРИЖ, 24 февраль. (ТАСС). Вувргва яхаш кхерам тIатувс цIи хезача негритянски лидера Мартин Лютер Кинга, яхаш хоам бу Франс Пресса агентства. Неграшта бокъонца йола бокъонаш яхар духьа кампани чакхйоаккхаш вола Кинг самардийнахьа Салме, расисташа бокъо йоаца гIулакхаш леладар бахьан долаш массехк ди хьалхагIа кегар этта хиннача Аламберча городе кхаьчар. Малаш ба ца ховча наха моттигерча негритянски лидерашка дахкийтача письмош тIа язду Кинг вувргва шоаш, яхаш.

ЙIаьхъенна процесс

ТОКИО, 24 февраль. (ТАСС). Токиорча районни суде селхан дувца доладелар къоаста ца деш латта хIанз 12 шу совгIа ха йолаш дола. 1952 шера ЦхьоалагIча мая демонстраце дакъа лаьцарий дош. Токийски прокуратуро бехке баьб уж общественни порядок толхаяьй аьнна.

1952 шера 1-ча Мае японски столицерча Халкъа (хьалхагIа Дворцови оалаш хиннача) майдан тIа вера 36 эзар гаргга демонстрант. «Янки, шоай цIа гIо!», «Кхы герзах кийчъяйтаргьяц оаха Япони!», «Тхоай даьхен паргIатон лоIами боаккхаргба оаха!» Яхаш скандировани йора цар. ЦIий мохкадеш нийсхал яьккхар царца американскии японскии полицейскеша. Полицейскештеи демонстранташтеи юкъе дов даьннача хана ши саг вийнав, эзар совгIа сага човнаш яьй, 1.100 гаргга саг лаьцав. Царех 261 саг «порядок толхаярахи низаш дарахи» бехке веш ва.

Эггара хьалха цар дош дийцар 1953 шера феврале. Цул тIехьагIа кхы а дукххаза гулъелар суд, цхьабакъда. бехке берашеи гадоахарашеи дIатIаэца тигацар шоашта тIабена бехк, цхьаккха бокъо йоацаш из хиларах.

Из процесс селла йIаьхъяр, аьлар селхан суде ше къамаьл деш бехке берий группа кулгалхочо Мичуо Окамото, прокуратура оагIонгахьара низ белга лархIа доагIаш да. Тхона суд еш ба ераш. Цхьабакъда, мишта лоархI цар из демонстраци хиннача хана полицейскеша леладаь оакхарий хьисапера гIулакхаш? — Хаьттар цо.

Катастрофа хинна байна нах

ТОКИО, 24 февраль. (ТАСС). Сийсара ах бийса йоалача ханна хьакхайкадаьд Юбари яха шахта (Хоккайдо яха гIайре) эккхар бахьан долаш 61 шахтер вийнав. 17 болхло човнаш яь е садикъарах айп ваьнна ва, цхьа саг мича вахав ца ховш вайнав, аьнна.

ФРАНКИСТАША ЛЕЛАДУ БОКЪО ЙОАЦА ГIУЛАКХАШ

ПАРИЖ, 24 февраль. (ТАСС). Испански Iаьдалаша лаьцай франкисташа цIаькха а суд е лерхIача Испане Компарте ЦК члена Хусто Лопеса адвокатага Долорес Ибаррури яхьийта телеграмма. Франкисташа дIаяла тиганзар из телеграмма частни корреспонденцеш ийяра бокъонаш правительства телхаярца дувзаденна протест кхайкаяьча адвокатага Роблес Робледога, яхаш хоам бу Юшефхдара Франс Пресса агентства.

КХАНЬ ДIАВАХИЙТАР?

ПАРИЖ, 24 февраль. (ТАСС). Герзащцарча низий главнокомандующе гIулакха тIара Кхань Iокхессача, доале латтача тIема хунто «дIа-юха ухача посолалла» хьожаваьв из селхан, яхаш хоам бу Сайгонера Франс Пресс агентства корреспонденто. Язданза долча къулбехьенвьетнамски военщина законех, Вьетнамера дIавахийтара нийсса да цу гIулакха тIа вахийтар. Дагадайтача нийса хургда, Кхана а ший хана иштта мехкара ший сапернкех цаI — инарал Зыонг Ван Минь дIавахийта хинна хилар, из а цу моча гIулакха тIа а хьожавеш.

Сурташа дувц...

Вьетнама Демократически Республика столице город Ханое Советски Союза новкъосталца хьалъяь йоалаш латт политехнически институт. ВорхI эзар студент хургва цу чу дешаш. Укх шера занятеш йолалургья института мастерскешка, аудиторешка, лекционни залашка.

СУРТА ТIА: института лабораторе. Аьрдехьа—монтаж яра вола вокхагIвола инженер В. Г. Дороднови Вьетнамски механикаш Тен Зуни Ван Тии лабораторера оборудовани нийсъеш ба.

В. БУДАНА сурт.
ТАСС фотохроника.

Вьетнамски халкъа эскаро есаралла воалаваь США ВВС пилот Роберт Шомейкер. Цо бомбаш а йийттай, вешта тIера обстрел а яьй Вьетнама Демократически Республика территоре тIа.

ВИА-ТАСС сурт.

ФОРДА НАЬКЪАШКАРА ХУЛИГАНАШ

Сатем боабеш дола хоамаш кхухь хIара денна СССР Форда Флота Министерства телеграфо: советски торгови кемай-капитанаша хоамаш ду Америка ВIашагIкхийттача Штатий герзашцарча низий самолеташеи кемашеи бокъо йоацаш леладеча гIулакхех.

Ераш я алхха цхьан дийнахьа «Синегорск» яхача теплохода капитана Елисаветченко Владимира кхахьийта телеграммаш. 12-ча феврале Хайфонера-Калькутте додаш Къулбехьен-Китайски форда тIа хиннад из кема:

«...Владивостокски ханах 11 сахьати 40 минути. ОагIош тIа 22 а 947 а номераш а латташ дола США ши эсминец гаргагIертар...»

«...13 сахьати 00 минути. № 947 йола эсминец кормагахьара тIадоагIа. ЦIи фий, никъ мичахьа бу, яхаш хетт...»

«...13 сахьати 35 минути яьлча. США фецарча тIема низий йолга хойташ йола знакаш тIалаттача, фюзеляжа тIа 784 а цIоган тIа 8906 а номераш латтача самолето шозткъе итт метр мара лакха йоацаш кема тIагIолла го боах...»

«...13 феврале 0 сахьати 30 минути яьлча. Теплохода тIаенай американски тIема самолет. Цу тIара белгалйоалийта цIераш дIайоаль я. Кемана юххе IотIа а ена диазза тIехьийккхай. Сов баьде хиларах кемах хьокхаялар кхерам болаш яр...»

Укх шера цхьан беттеи ах беттеи цу тайпара провокаци ши бIаь совгIа белгалъяьй. Советски морякаша хIанз дика Iомаяьй американски тIема летчикийн морякийи оамалаш. Вашингтона ший «аьшка бий» дIахьокха безам болаш моттиг хуле, цу районе седкъий байракха кIал пираташ а бокъо йоаца гIулакхаш леладергдолга ха мара дезац. Кипрера гIулакхаш телхача хана США ЯлхлагIча флота отрядаша леладаь бокъо йоаца гIулакхаш бахьан долаш цу районе гIолла хала лела дезаш хулар советски кемай. Вай морякашта керта тIара дIаялацар американски самолеташи вертолеташи. Вьетнамеи Лаосеи хьакъехьа лелаяь США провокационни политика а иштта чакхъяланзар Индокитайски ахгIайрен тIа дIатIаоттача дунен халкъашта юкъерча форда наькъашка американски военщино массаза а санна ший бокъо йоаца гIулакхаш ца хьовзадеш. Цига доал деш лел ВорхIлагIча флота кемаш.

Советски кепа йоазоно дукхаза а хоамаш даьд мукъача форда тIа кемаш лелара йола бокъо американски герзашцарча низаша чIоаггIа телхаеш хиларах. СССР правительства хайта лоаггIача тайпара дIахайтад из США правительствага. Цунна юха жоп луш американски официальни наха шоашта ца ховш санна хетт: — Советски морякашта сенна новкъа ба США бакъахьара летчикаши эсминций напитанаши? Из-м цар шоашта сакъердама леладеш хIама ма дий.

Цхьабакъда. «Синегорск» яхача цхьан теплохода тIара кхаьчача телеграммаша хьахьокх, мел низкъалча хьалашка болх бе безаш хул СССР торгови флота морякий. Йоккхийча Iаьржача бомбардировщикаш тIара цкъаза Iочулег килограммаш миссел дола «тIадамаш», тIаккха морякашта бокъо лу из фийхьогI яхаш уйлаш е: уж фецарча хулиганаша цIаькха а шоашта сакъердама леладеш хIамаш да е Iоажал чуелла бомба я. СССР торгови морякаша дIадех дунен халкъашта юкъерча хишка бокъо йоацаш леладу гIулакхаш дутилга. Мукъа форд паргIата хила беза.

Юрий АНДРЕЕВ,
АПН комментатор.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ЛадувгIа

Радио: 6.30 — Юртбоахама болхлошта передача (нохчий меттала). 6.45 — Ашараш. 7.10 — «Грозненский рабочийи «Комсомольское племяи» газетий обзор. 7.20 — Хоамаши передачай программеи. 8.15 Къахьегама цIей дакъалацархошта дола концерт. 8.50 — «Къона тIехье» яха передача (нохчий меттала). 16.00 — Передачай программа. 16.05 — Литературни передача. «Дас бихьача новкъа» яха радиоочерк (гIалгIай меттала). 16.25 — Ашараш. 16.30 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 16.45 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 17.00 — «Зори Кавказа» яха радиожурнал (эрсий меттала). 18.23 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.35 — РадиоладувгIархой программах оттадаь концерт.

Хьажа

Телевидени 18.20 — Передачай программа. 18.25 — Бианке фальгаш (нохчий меттала). 18.50 — Доккхача декхарий нах (нохчий меттала). 19.00— Школьникий кулгашца. Репортаж (нохчий меттала). 19.15 — Телевизионни агитпункт. Кандидатах дола дувцар. 19.25 — Киножурнал. 19.35 — «Сатирически объектив» яха телевизионни журнал. 20.05 — Берашта дола фильм. 20.15 — ГIулакхаш дувца вIашагIкхетар. 20.55 — Заявкех оттадаь концерт. 21.35 — Передачай программа. 21.40 — «ТIеххьара ялат» яха художественни фильм.

ГИПЕРТОНИИ ЦУНЦАРА КЪОВСАМИ

Артериальни давлени лакхъйяларах хьахулаш дола гипертония яха лазар ший тайпара йола сосудисти невроз я. Из лазар хьахул гIайгIа, бала тIаоттарах, дегIа хулача халонах, йIаьххача хана дегIа йоккха физически хало тIаоттарах, артериальни давлени лерттIа нийсъеш йолча хьаь кертерча центраштa тIехъяьнна йоккха хало тIаоттарах. Нерви система чIоагIа а ший лерттIа а латтача наха кIезигагIа хул из. Кхалнаха дукхагIча даькъе климактерически ха оттарца дувзаденна хул гипертони.

ЦIаьхха а доацаш, хулаш-хулаш хьахула лазар да гипертони, дукха ха йоаккхаргья саго из шийна хинилга хо ца луш. ДукхагIча даькъе вIалла дага а доацаш цIаьхха гучайоал лакхъенна артериальни давлени. Массехк стади йолаш чакхдоал из лазар. Юххьанца цIий давлени йоккха а даиман хувца ца луш цхьан моттиге латташ а хилац, сатийна йолча хана кхыметтел нормальни цифраш а отт (кхийнача наьха 120/80 миллиметр йола ртутни столбик). ДIахо йодача хана тIа-тIа дукхагIа хул уж, хIаьта давлени лакхъелча йIаьххача ханашка лакха латт.

Гипертони хилча цун белгалонаш я корта лазилга. Юххьанца гучадоал кIаьдвалар, безам бовр, хIама де велча чехка кIаьдлуш хилар, керта чу таташ деш санна хетилга, наб яьчул тIехьагIа дегIа деза хетилга, кер чу цхьа хIама къувлаш санна хетилга. Корта бIогора боаккхаш керта хула, ла ца мога хала лазар, дог керчадар, Iеттадар, цкъаза сакхетама чура валар — царех гипертонически кризаш оал.

Гипертонически лазар хиннача юххье кера чу дувла лазараш дукхагIча даькъе невротически хьал оттарца хулаш да. Шоай оамалга диллача уж вIалла тара а дац стенокардена: чехка хилий дIадоалаш, хIама Iетташ санна лазар деш е даиман латташ, деношка а кIиращка а хулаш дIаьхлуш хул стенокарди санна физически низ хиларах, шелал тIаоттарах, тIехдаьнна дукха хIама даарах хулаш а доацаш, чIоаггIа дегI тохадолийташ хIама тIаоттарах хьахул уж. Уж лазараш хул цкъаза дукххача шерашка дIаьхлуш, дега лазар кхетара белгалонаш кхы гуча ца йоалаш, чIоагIъенна латта гипертони — из дега тIаккета совлен мухь, болх ба. Цудухьа дог соттадалийт по (гипертрофи яха лазар хул). Цу хана дега мышца дозал 500 грамм а кхы дукхагIа а хул.

Гипертонически лазар тIехьагIа гучадаьлча, нагахьа санна цунна новкъостал деш хьаь чу хула атеросклероз яха лазар хуле, параличаш а хулаш, хьаьчу цIий лелилга толхаде тарлургда, саг сакхетама чура вала а хьаь чу цIий доссадала а тарлургда. Цу тайпара, из лазар Iалальмате кхерамерча оагIоразахьа дерза тарлургда.

Фу де деза из ца хилийтара, хьалхехьа а цунах лоравалара?

Эггара хьалха нервни система лорае а мамогга чIоагIъе а еза. Нерваш тохайолийтача халахетарех, гIар-татах лоравала веза, мамогга сабаре хила веза цIагIа а балха тIа а, нахаца къамаьл деча сих луш хилари гIожа хилари цIендаь дIадаккха деза. Из къаьстта доагIа нийсбенначеи ха яхачеи наха. ХIама деча сихлуш хилар дIадаккха деза, кхоачамболлаш наб е, салаIа, хIара денна физкультура е еза. Цу дерриганеша а центральни нервни система лерттIа лоаттаергья.

Гипертонех цамогаш болча наха юххьанца боарамах оттае езац яхIама. ЦIенхаштта оттаяьча режимах даиман цхьан тайпара буача кхачан тIа саг ваьлча нервни системана из во хила а тарлургда, цун догбезам бохабе тарлургда. Совлен кхача баа мегаргбац. Варстаро артериальни давлени лакхъю. Даар тайптайпара витаминаш йолаш, дийнахь-бус 1—1,5 литрал дукхагIа коача хIама йоацаш хила деза, коача хIама дукха хилча артериальни давлени лалхлу. Дирала а доазув оттаде деза.

Гипертони хилар хьадда гуча долаш, цунца атеросклероз йолаш болча унахоша юкъ-юкъе хIама даа мегаргда вIалла тух а ца тоссаш теза, белок йоацача кхачан диета оттайича бакъахьа я. Нагахьа санна унахочоа дега е жамараштa лазар кхийттадале, цунна буача кхачан гIулакх лораша къоастаде деза.

Гипертонически лазар долча наха кхетаде деза гIаьле увзилга зенне хилар. Никотино артериальни сосудий спазмаш дукхагIа хулийт, цу сосудашта чухь холестерин тIаюжийт. ХIаьта по атеросклероз яха лазар хьоаду. Никотино лакхлу кагий мышцашка кхача лертIара баларах цун артереш готъяларца дувзаденна хьахула астма. Кхыметтел бокъонца чIоагIбеннача гIаьле увзарий а дега чIоагIа Iаткъ гIаьле увзилга. Къаьстта во я гIаьле гипертони яха лазар долча наха.

Спирт доалла малар мелча чIоагIа лакхлу артериальни давлени. Алкоголь керттера нервни процессаш мелъеш я, невротически состояни кIоаргъе а гипертонически лазар лакхде а тарлургда цо.

Гучадаьннад: цхьаккха тайпа молхаш а ца лелаеш, нийса оттаяь режим йизза лелайича цамогаш волчоа чIоагIа дарбане хилар, цо артериальни давлени лохъелга.

Оаха цамогаш барашта могаду даиман лора бIарг тIакхоачача хила а цу лазарах керта хIама гучадаьлча лорашка ваха а. Нагахьа санна чIоагIа корта лазе, корта бIогора боале, дог лаза доале, тIаккха метта Iе а вижа, лор цIагIа хьавеха веза.

Гипертонически лазар дIадоаккхаш укх тIеххьарча шерашка доккхий толамаш даьхад.

Юххьанца дарбани лоравалареи режим оттаяро, эггара кердагIа йола медикаментозни средстваш юкъейоалаяро из лазар цIендаь дIадаккхарал совгIа, цо хьоаде йиш йолча лазарех лора а ву.

Профессор Я. ШАПИРО.

Город Грозне, Никрасова улицагIа № 28 йолча цIагIа вахача гражданина **Мамедов** Михаил Ивановича суде деннад город Грозне Заболотни улицагIа № 22 йолча цIагIа яха гражданка **Мамедова** Галина Николаевна ше йитарах дола дош.

Дош дувцаргда город Грозне Октябрьски района халкъа суде.

Город Грозне, Абульяна улицагIа, № 8/6 йолча цIагIа, 48-ча квартире вахача гражданина **Чемшит** Виктор Ивановича суде деннад город Грозне, Субботникова улицагIа, № 96 йолча цIагIа, 5-ча квартире яха гражданка **Чемшит** Галина Алексеевна ше йитарах дола дош.

Дош дувцаргда город Грозне Ленински района халкъа суде.

Нохч-ГIалгIай АССР Советски района, Советски яхача юрта вахача гражданина **Шингарев** Борис Ивановича суде деннад город Ростов-на-Дону, Русски яхача улицагIа, № 27 йолча цIагIа, 4-ча квартире яха **Шингарева** Светлана Петровна ше йитарах дола дош.

Дош дувцаргда Нохч-ГIалгIай АССР Советски района халкъа суде.

Город Грозне, Дербентски улицагIа, № 38/8 йолча цIагIа, яхача гражданка **Шишкина** Александра Александровнас суде деннад город Астрахань, Желябова улицагIа, № 30 йолча цIагIа, вахача гражданинагара **Шишкин** Виктор Григорьевичагара ше хьаяларах дола дош.

Дош дувцаргда город Грозне Октябрьски района халка суде.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный ЦIеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48; партийни вахареи, промышленнии, юртбоахамеи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий» Проспект Революции. 7/84.

СФ05054. Заказ № 1214.